

Heybeliada Ruhban Okulu Metaforu

Selçuk Uygun^{1a}

¹ Prof. Dr., Eğitim Fakültesi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye, ORCID: 0000-0002-6808-2829

Öz

Heybeliada Ruhban Okulu, 1844 yılında açılmış ve 1971 yılında kapanmıştır. Açılış amacı, Fener Rum Patrikhanesi'nin yönetim ve kontrolünde Ortodoks din adamı yetiştirmektir. Açık kaldığı 127 yıl içinde okul, statü ve eğitim süreçlerinde çeşitli değişimler geçirmiştir. Okulun kapandığı 1971'den günümüze 55 yıl geçmiştir. Ancak okulla ilgili tartışmalar bitmemiştir. Kamuoyunda, ulusal ve uluslararası ilişkilerde okul zaman zaman gündem konusu olabilmektedir. Okulun gündeme getirilişi Patrikhanenin ekümenik statüsü üzerinden yeniden açılmasıyla ilgilidir. İşte bu araştırmada, ekümenik kavramını anımsattığı için bir metafor olarak okulun nasıl anlamlandırıldığı açıklanmak istenmiştir. Bu amaç kapsamında okulun kuruluşu, dönemsel olarak tarihsel gelişimi, kapanışı ve sonrasında yeniden açılmasına ilişkin tartışmalar incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Araştırmada tarihi yöntem ve araçları kullanılmıştır. Araştırmanın veri kaynakları ilgili gazete yazıları, bilimsel makale ve bildiriler, lisansüstü tezler, kitaplar, raporlar ve yasal düzenlemelere ilişkin metinlerdir. Ulaşılabilen tüm bu kaynaklar, okunup zihindeki problemle kaynaştırılarak analiz edilmiş, ilişkisel açıklama yoluna gidilmiş ve bazı bulgu ve sonuçlara ulaşılarak önerilerde bulunulmuştur. Araştırmada ulaşılan temel sonuç şudur: Heybeliada Ruhban Okulu, bir okul olmanın ötesinde Patrikhanenin ekümenikliğini çağrıştıran bir metafordur. Okul eşittir, "ekümeniklik" demektir. Okulun yeniden açılıp açılmaması bu metafor üzerinden tartışılmakta ve çıkmaza girmektedir. Okulun "ekümenik" kavramı ile eşdeğer anlamlandırılması bir problemdir. Bu sorunun giderilmesi, okulun yeniden açılmasını kolaylaştırabilir.

Makale Geçmişi:

Alındı:
15/05/2026

Revize Edildi:
25/05/2026

Kabul Edildi:
08/06/2026

Anahtar

Kelimeler:

Heybeliada
Ruhban Okulu,
Metafor,
Ekümeniklik,
Ortodoks
Patrikhane

The Heybeliada Seminary Metaphor

Selçuk Uygun ^{1a}

¹ Prof. Dr., Faculty of Education, Akdeniz University, Antalya, Turkey, ORCID: 0000-0002-6808-2829

Abstract

The Heybeliada (Halki) Seminary was founded in 1844 and closed in 1971. The purpose of its establishment is to train Orthodox clergy under the administration and control of the Ecumenical Patriarchate of Constantinople. Throughout its 127 years of operation, the school underwent various changes in status and educational processes. Since its closure in 1971, 55 years have passed; however, discussions regarding the school have not ceased. It occasionally becomes a topic of public debate in national and international relations. The school's re-emergence in discussions is related to the Ecumenical status of the Patriarchate and the potential for its reopening. This research aims to elucidate how the school is conceptualized as a metaphor due to its association with the notion of ecumenism. In this context, the establishment of the school, its historical development over different periods, its closure, and the subsequent discussions regarding its potential reopening have been examined and evaluated. The research utilized historical methods and tools. The data sources for the study include relevant newspaper articles, scholarly articles and papers, postgraduate theses, books, reports, and texts related to legal regulations. All available sources were read, integrated with the core problem, analyzed, and relational explanations were developed, leading to some conclusions and recommendations. The primary conclusion reached in the research is as follows: The Heybeliada Seminary serves as a metaphor that evokes the ecumenical character of the Patriarchate, going beyond its function as merely an educational institution. The school signifies "ecumenism." The debate on whether the school should be reopened is being discussed through this metaphor, leading to a deadlock. The equivalence of the school with the concept of "ecumenism" has been assessed as a problem. Addressing this issue may facilitate the reopening of the school.

Article History:

Received:
15/05/2026

Revised:
25/05/2026

Accepted:
08/06/2026

Keywords:

Heybeliada
(Halki)
Seminary,
Metaphor,
Ecumenical,
Orthodox
Patriarchate

Giriş

Heybeliada Ruhban Okulu (HRO), İstanbul'da bulunan Fener Rum Patrikhanesine bağlı olarak 1844 yılında açılmış, bir asrı aşkın Ortodoks eğitim öğretiminden sonra 1971 yılında kapanmıştır (İnci, 2013). 1971'den günümüze yaklaşık yarım asır (55 yıl) geçmesine rağmen hala gündem olup uluslararası görüşmelerde siyasi malzeme konusu yapılabilmekte ve yeniden açılması yönünde gündem oluşturabilmektedir. Örneğin son olarak 25 Eylül 2025 tarihinde Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başkanlarının Beyaz Sarayda gerçekleştirdiği görüşmede HRO, Trump tarafından yeniden gündeme getirilmiştir. Buna ilişkin basın haberinden bir alıntı şöyledir (T24, 2025):

“Heybeliada Ruhban Okulu, son dönemde Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki en dikkat çekici diplomatik gündemlerden biri haline gelmiş durumda. Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan ile ABD Başkanı Donald Trump'ın Beyaz Saray'da gerçekleştirdiği yeni görüşmede, okulun yeniden faaliyete geçirilmesi ve azınlık hakları konuları öncelikli başlıklar arasında yer aldı.”

Bu ve bunun gibi haber, yorum ve köşe yazıları, hatta sanal medyada birçok paylaşım ve değerlendirmeler kamuoyunu meşgul etmiştir. HRO'nun yeniden açılmasıyla ilgili gündem, daha çok Fener Rum Patriğinin açıklamaları, ABD, Avrupa Birliği (AB) ve Yunan devlet adamları veya başkanlarının Türk devlet başkanı veya yöneticilerinin ikili görüşmeleri ile gündeme taşınmaktadır. Bu gündem konusu, sadece bugünün sorunu olarak da görülmemiştir. Okulun açılması ile ilgili konunun gündeme alınmasının kritik görüşmelere denk getirilmesinin ayrıca düşündürücü olduğu göz ardı edilmemelidir (Uygun, 2025). Okula ilişkin benzer görüşmeler geçmiş yıllarda da gündem olmuş ve konu, akademik yayınlara da yansımıştır (Yıldırım, 2006; Akgönül, 2007; Yalçın, 2008). Türk eğitim tarihi araştırmalarında dolaylı ya da doğrudan HRO'na ayrı bir yer verilmiştir (Ergin, 1977; Vahapoğlu, 1990; Kaptan, 2002; Büyükkarcı, 2003; Deri, 2009; Tekeli ve İlkin, 1993; Sakaoğlu, 2003; Akyüz, 2007). Ancak önemine binaen HRO, halen farklı boyutlarıyla araştırılıp değerlendirilmesi gereken bir konu alanıdır. Aradan onca yıl geçse de okulun gündem oluşturmalarının temel sebeplerden birinin, Patrikhanenin ekümeniklik¹ iddiası ile ilintili olduğu düşüncesidir. Patrikhanenin, yasal zeminde ekümen bir güç olabilmek için “azınlık eğitimi” veya “azınlık okulu” kavramları üzerinden HRO'nun bir metafor olarak kullandığı varsayımı oldukça güçlüdür. Okulun yapısı, Patrikhane'nin ekümeniklik iddiaları sonucu zamanla değişime uğramıştır. Okul, tarihi gelişim sürecinde devletin denetim ve kontrolünden çıkarak Patrikhane yönetiminde tamamen özerk bir yapıya kavuşturulmak istenmiştir (Kaynar ve Ak, 2017).

HRO, uluslararası kritik görüşmelerde gündeme getirilen, Patrikhanenin geleceğini ilgilendiren ve kamuoyunun da yakından takip ettiği ve ilgilendiği bir eğitim öğretim kurumudur. Türkiye'nin uluslararası toplumda izlemiş olduğu eğitim politikasını daha anlaşılır kılmak için okulla ilgili farklı bakış açılarından yeni araştırmalara gereksinim kaçınılmazdır. Çünkü HRO, Türkiye'nin uluslararası

¹Fransızca kökenli “ekümenik”, “evrensel birleşme” anlamına gelse de burada Fener Rum Patrikhanesinin dünyadaki tüm Ortodoks Hristiyanların Papa gibi ruhani lideri olma iddiasına karşılık gelen bir kavram olarak kullanılmıştır.

platformlarda sürekli önüne getirilen bir problem olarak da değerlendirilmektedir. Bu problemin bir araştırma konusu olması, Türkiye'nin eğitim politikasının anlaşılabilirliğinin yanı sıra uluslararası platformlarda da problemin anlatılabilirliğine katkı sağlayacağı için önemlidir. Bu çalışmada, HRO'nun bir metafor² olarak nasıl öne çıkarıldığı veya çıkarılmak istendiği, tarihi gelişim içinde farklı boyutları ile değerlendirilmiştir. Bu bağlamda şu sorulara cevap aranmıştır: HRO'nun;

- a) Tarihsel gelişimi nasıl olmuştur?
- b) Kapanışı nasıl sonuçlanmıştır?
- c) Yeniden açılmasıyla ilgili olumlu ve olumsuz bakış açıları nelerdir?
- d) Bir metafora dönüştüğü iddia edilebilir mi? Buna ilişkin temel söylemler nelerdir ve bu söylemler arasındaki ilişkiler, analitik olarak nasıl çözümlenebilir?

Bu sorular çerçevesinde HRO'nun kuruluşu ve tarihsel gelişimi, kapanışı ve sonrasında yeniden açılması ile ilgili tartışmalar analitik olarak incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Uluslararası kritik görüşmelerde gündeme getirilen ve Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümenikliği için bir metafor olarak öne çıkarılan HRO'na yönelik bu çalışmada, tarihi yöntem ve araçları kullanılmıştır. Tarihi yöntem, gerçeğe ulaşmak, başka bir deyişle, yeni bilgi üretmek için geçmiş eleştirel bir gözle inceleyerek analiz ve sentez yaparak raporlaştırma sürecidir. Tarihi araştırmalar, genellikle nitel verilere dayanmaktadır (Karasar, 1991) Nitel veya tarihi araştırmaların temel veri kaynakları ise dokümanlardır. Araştırma, tarihi yöntem içinde doküman analizi tekniği ile yürütülmüştür.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri dokümanlardır. Bunlar konuyla ilgili gazete yazıları, bilimsel makale ve bildiriler, lisansüstü tezler, kitaplar, raporlar ve yasal düzenlemelere ilişkin metinlerdir. Gazeteler, yurt içinde okulun gündeme getirildiği tarihlerde yayınlanmış olanlara bakılmıştır. Bunlar arasından konuya ayrıntılı yer veren gazeteler seçilmiştir. Makale ve bildiriler, genel tarama ile ulaşılan metinlerdir. "Heybeliada / Halki Ruhban Okulu", "Fener Rum Patrikhanesi", "Ekümenik Patrikhane" kavramları Türkçe ve İngilizce anahtar sözcükleri girilerek tarama yapılmış, konuyla ilgili olanlar araştırma kaynağı olarak kullanılmıştır. Lisansüstü tezlere ise, aynı anahtar sözcükler girilerek "YÖK Tez Kataloğu" üzerinden ulaşılmıştır. Kitaplara ise yine genel tarama metodu ile ulaşılmış, bazı tezlerin kitap olarak basıldığı fark edilmiş ve bu gibi durumlarda genelde kitaplar referans olarak alınmıştır. Raporlar ise, daha çok Kopenhag kriterlerine uyum konusunda patrikhane ve okulun da adının geçtiği Avrupa

² "Metafor" sözcüğü genelde "mecaz" veya "benzetme" anlamlarında kullanılsa da, "bir olguyu kendinden daha öteye taşımak", "olduğundan daha fazlasını yüklemek", "kavramsal sunum olarak görülen bir şeyin sembol olarak belirtilmesi", "Ötelere gönderme, yönlendirme, anıştırma, başka bir şeyle buluşturma, benzeşme ilişkilendirme" vb. şeklinde açıklanabilmektedir (Demir ve Karakaş Yıldırım, 2019). Bu makalede, bir metafor olarak HRO üzerinden gerçekleştirilmek istenen amaçlara yönelik çabalar analiz edilip değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Komisyonu tarafından her yıl hazırlanan Türkiye Raporlarıdır. Yasal düzenlemeler ise konuyu ilgilendiren iç ve dış hukukla ilgili, örneğin Lozan Antlaşma metni, Özel Öğretim Kurumları ve Millî Eğitim Temel Kanunu vb. metinlerdir. Tüm bu kaynaklar, okunup zihindeki problemle kaynaştırılarak analiz edilmiştir. Dokümanlar üzerinden söylem analizine dayalı bu nitel araştırmada okulun nasıl bir metafora dönüştürüldüğü ve dönüştürülmek istendiği tarihi süreç içinde ilişkisel olarak açıklama yoluna gidilmiş ve ulaşılan sonuçlar üzerinden yeni önerilerde bulunulmuştur.

Bulgular

Araştırma bulguları, okulun kuruluşu, tarihsel gelişimi, yeniden açılma tartışmaları, bir metafor olarak görünümü başlıkları altında açıklanmıştır. Bulguları desteklemek için bazen dokümanlardan doğrudan alıntılar yapılarak analiz ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Okulun Kuruluşu

HRO'nun patrikhane himayesinde dini bir okul olarak açılması, dönemin eğitim anlayışlarının tipik bir uygulamasıdır. Çünkü Osmanlı devleti, eğitim işlerini toplumlara bırakmıştır. Nasıl Müslüman ve Türkler vakıflar yoluyla kendi dindaşlarının eğitimi serbestçe yürütmüşlerse aynı hakka gayrimüslim olarak bilinen azınlıklar da (Rum, Ermeni, Yahudi) sahip olmuştur. İstanbul'un fethinden sonra yerli Rumlar, siyasi egemenliklerini kaybetmekle beraber ruhani lider olarak atanan Patriklerin önderliğinde okullarını, kiliselerini, hastanelerini vb. kurumlarını serbestçe açıp işletmişlerdir (Ergin, 1977).

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethiyle birlikte Patrikhaneye ve Patrik'e karşı göstermiş olduğu tolerans, sonraki padişahlar tarafından da devam ettirilmiştir. Rum halkı, Patrikhane öncülüğü ve denetiminde bağımsız dinî hayat ve dinle ilgili kurumları yanında, bağımsız mahkemelerini, mahalli liderlerini, vergi toplama düzenlerini ve her türlü eğitim öğretim kurumlarını kurmuşlardır (Vahapoğlu, 1990). Aslında, Fatih'in verdiği fermanlarda eğitim öğretimle ilgili bir hüküm yoktur. Ancak örfi hukuk içinde Patrikhane, devletin tanıdığı din ve ayin serbestisi çerçevesinde eğitim ve öğretim faaliyetlerini serbestçe sürdürmüşlerdir. Zamanla cemaat/azınlık veya manastır okullarını daha düzenli, planlı, programlı örgün eğitim öğretim kurumlarına dönüştürmüşlerdir (Özbek, 2000).

Ergin'e (1977) göre Bizans'ın yıkılışından sonra Patrikhaneyi yeniden diriltten İstanbul'un Fatih'i Sultan Mehmet olmuştur. Fatih'ten sonra diğer padişahlar da Patrikhaneye verdikleri fermanlarla patriklik makamını güçlendirmeye çalışmışlardır. Osmanlı padişahları, Rum patriklerini bazen tüm Ortodoks Hristiyanların lideri olarak görmüştür. Bunun sonucu olarak da yalnız Rumların değil Sırp, Bulgar, Rumen, Arnavut kiliseleri üzerinde İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin ekümen durumuna geçmesini destekleyici imkânlar sağlanmıştır. Patrik, Osmanlı veziri ile aynı derecede kabul edilmiştir. (Vahapoğlu, 1990).

HRO da Osmanlı devletinin geleneksel yapısı ve hoşgörüsü içinde 1 Ekim 1844 yılında Fener Rum Patrikhanesine bağlı olarak Ortodokslar arasında dini konular, kurallar ve ibadet biçimleri açısından

birliği sağlamak amacıyla açılmıştır (Deri, 2009). Ergin (1977), bu okuldaki öğretimin amacını “bilgili ve münevver ruhaniler yetiştirmek” olarak tanımlamış ve o tarihe kadar Ortodoks Rum Hristiyanlarına ait böyle bir yüksek teoloji okulunun olmadığını belirtmiştir. Okul, kuruluşundan 1923’e ve 1951’den 1971’e kadar yüksek düzeyde mesleki Ortodoks teoloji eğitimi vermiştir (Ergin, 1977; Yıldırım, 2006). Yani okulun asıl kuruluş amacı, Ortodoks din adamı yetiştirmektir.

Okul, Rumların “Halki” olarak adlandırdıkları Heybeliada’da, daha önce varlığı “Tepe Manastırı” olarak bilinen “Aya Triyada Manastırı”nın yanında inşa edilen binada açılmıştır. Bu manastırın tarihi ise, 9. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Manastır, Ortodoks Hristiyan papazlarına ait bir mabettir. Diğer manastırlarda olduğu gibi burası da yalnız Rum Ortodoksları için hem bir mabet hem de mesleki teoloji eğitiminin verildiği yer olarak adlandırılabilir. Ergin’e (1977) göre, Bizanslılar zamanında bu şekilde yalnız dini bir hüviyet arz eden bu mabet, İstanbul’u fetheden Fatih’in Ortodoks dindarlara karşı göstermiş olduğu izin ve hoşgöründen istifade ederek eskisi gibi Ortodoks din adamları için bir Manastır vazifesi görmüştür.

Hristiyanlığın ilk dönemlerde Ortodoks kiliselerinde ruhban yetiştiren okullar manastır görünümündeki yerlerde yapılmıştır (Yıldırım, 2006). Ancak zamanın dönüşümü ile birlikte merkezi ve güçlü bir Ortodoks din eğitiminin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede bazı farklı uygulamalar da denenmiştir. Örneğin, Patrik Grigorius 1839’da patrikhanenin karşısında bir evde yeni okul açmış, ancak bu okul birkaç yıl sonra kapanmıştır. 1837’de Atina Üniversitesi’ne bağlı bir yüksek Teoloji Okulu’nun açılması ve İstanbul’dan Atina’ya öğrencilerin gitmeye başlaması ve misyonerlerin, Anadolu’da sayısı zaten az olan Ortodoksların mezhep değiştirmeye başlaması gibi gelişmeler de Patrikhaneyi telaşlandırmıştır ve yeni okul arayışlarına yönlendirmiştir. Bu gelişmelerin de motivasyonu ile Grigorius’tan sonra Patrik seçilen IV. Germanos, Ortodokslar arasında değişik yorumlamaları olan dini görüşleri bir araya getirip ortak bir dini inanca sahip bilgili din adamı yetiştirmeyi amaçlayan büyük bir ilahiyat okulu kurmak istemiştir. Aya Triada Manastırı baştanbaşa tamir ettirilerek Sultan Abdülmecid’in de iradesi ile 8 Ekim 1844’te HRO’nda derslere başlanmıştır. Okul, ilk mezunlarını 1848 Haziran’ında vermiştir (Özyılmaz, 2000). Okul, açılışından sonra Osmanlı’da Ortodoks Hristiyan kiliselerine bağlı okullar arasında en büyük din eğitimi veren kurum olmuştur (Yıldırım, 2006).

Okulun 1844’te açıldığı bina, 1894 depreminde yıkılmıştır. Okulun günümüzdeki binası ise, Osmanlı Padişahının fermanıyla hayırseverlerden Pavlos İstefanaki tarafından yeniden 1896 yılında inşa ettirilmiştir (Doudoumis et al, 2018; Ergin, 1977). Bu okul, Ergin’e (1977) göre İstanbul’un belli başlı Ortodoks Rumların üç önemli okulundan birisidir. Yalnız ruhani olanı HRO’dur. Hem ruhani hem de cismani bulunanı ise “Patrikhane Mektebi” adıyla anılan Fener Rum Mektebi, lâik fakat millî mahiyette olanı da Kuruçeşme Mektebi’dir.

Patrikhanenin himayesi altında uzun yıllar faaliyetini sürdüren Fener Rum Mektebi, Rum milletinin en bilgili öğretmen ve meşhur yazarlarını, patrik ve despotları ve Babîâli büyük tercümanlarını ve Eflâk ve Buğdan voyvodalarını yetiştirmiştir. Bu okulun varlığı Heybeliada’daki ruhban okulunun kuruluşuna

kadar sürmüş ve sonraları kapanmıştır (Ergin, 1977). Buradan ve başka kaynaklardan papaz yetiştirmekle birlikte HRO'nun açılışıyla birlikte ruhani ağırlığı uzun yıllar sürmüştür.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan tarih aralığında öğretim ve idaresi Patrikhanenin elinde bulunan HRO, dini nitelikte olup doğrudan Ortodoks papazlarını yetiştirmeyi amaçlamış yatılı ve burslu bir okuldur (Ergin, 1977). Ancak okulun uygulamadaki amaç ve statüsü dönemsel olarak değişiklik göstermiştir. Öncelikle okulun dünyadaki tüm Ortodoksların tek ve yetkili din adamı yetiştiren kurumu olarak görülmesi de yanıltıcı olabilir. Örneğin, Cumhuriyet döneminde azınlık statüsüne girmeyen Ortodoks Süryaniler, yaygın eğitim kapsamında, önceden olduğu gibi, kendi manastırlarında dini eğitimlerini verdikleri gibi kendi din adamlarını da buralarda resmi eğitim kurumlarına entegre bir şekilde yetiştirmişler ve yetiştirmeye de devam etmektedirler. Halen bu eğitimini sürdüren Mardin-Deyruzafaran Manastırı bunlardan biridir (Atalay, 2005). Ancak HRO kadar çok görünür değildir.

Tarihsel Gelişimi

Okulun dönemsel ve siyasi gelişmeler etkisinde kritik dönüşümler geçirdiği yadsınamaz. Okulun açıldığı 1844'ten kapandığı 1971'e kadarki eğitim öğretim biçimi tarihsel olarak genelde 4 kategoride tanımlanmıştır (Büyükkarcı, 2003; Deri, 2009). Bunlar;

- 1844-1919 tarihleri arası (4 yıl ortaokul ve 3 yıl teoloji eğitimi),
- 1919-1923 tarihleri arası (orta öğretimsiz 5 yıl teoloji eğitimi),
- 1923-1951 tarihleri arası (tekrar 4 yıl ortaokul ve 3 yıl teoloji eğitimi),
- 1951-1971 tarihleri arası (4 yıl lise ve 3 yıl teoloji eğitimi).

Özbek'e (2000) göre okul Osmanlı'da "Yüksek Ortodoks İlahiyat Mektebi" olarak bilinmektedir. Türkiye'nin kuruluş belgesi olarak bilinen Lozan'dan sonra orta derecede Rum rahiplerini yetiştiren bir kuruluş haline gelmiştir. Yani lise ya da ortaöğretim düzeyinde bir okuldur. 1951'den sonraki pozisyonu ise, lise sonrası verdiği 3 yıllık teoloji eğitimi ile yine yükseköğretim düzeyindedir.

Okul, açık olduğu 127 yıl içinde 930 öğrenci mezun etmiştir. Bu öğrencilerin 225'i 1950-1969 yılları arasında mezun olmuştur. Bunların da sadece 38'i Rum asıllı Türk vatandaşdır. Yabancı öğrencilerin de 162'si Yunan uyrukludur (Büyükkarcı, 2003). Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere okuldan mezun olanların sayısı oldukça azdır ve bunların çoğunluğu da Türk vatandaşı değildir. Okulun tarihinde mezunların 343 tanesi piskopos olurken bunların arasından 12 tanesi patrik seçilmiştir (akt. Akgönül, 2007). Bu rakamlar üzerinden şöyle bir değerlendirme yapılabilir: Okul, Ortodoks azınlık kitlesinin eğitimini amaçlamamıştır. Bu kitle için, dar alanda mesleki Ortodoks uzmanlık din eğitimi veren bir eğitim öğretim kurumudur.

Akgönül (2007), okulun Fener'e bağlı olan en önemli ve hayati kurumlardan biri ve Patrikhanenin hayatta kalabilmesi için vazgeçilmez olduğunu belirtmiştir. Amacını ise, Patrikhaneye din görevlisi yetiştirmek olduğu kadar Ortodoks Hristiyanlar arasında gelişen milliyetçi akımlar karşısında birleştirici

bir Ortodoks teoloji eğitimi vermek amacıyla kurulduğuna dikkat çekilmiştir. Okul, kuruluşundan itibaren ortak Ortodoks teolojiyi amaçlarken Helen kültürü ya da Rum milliyetçiliği idealinden de hiçbir zaman vaz geçmemiştir. Okulun tarihsel gelişimi bu bağlamda oldukça anlamlıdır.

1844-1919 Yılları

Osmanlı döneminde ilk yıllarında kendisine bir yaşam alanı açılan Patrikhane devlet için bir sorun olmamıştır. Çünkü devlet otoritesi güçlüdür. Patrikhane, devletin gösterdiği tolerans, imtiyaz veya hoşgörü yaklaşımından yararlanmıştır. Ama bu yararlanma ile birlikte Bizans hayali ve 1798 yılından itibaren milliyetçilik cereyanı ile başlayan “Megali idea”³ ülküsünden vazgeçmemiştir. Ergin’e (1977) göre, İmparatorluk içindeki azınlıklar arasında Rumlar, hepsinden daha dik başlıdır ve Patrikhane de adeta yabancı bir devletin sefarethanesi gibi zamanla Babıâli (Osmanlı) ile mücadelelere ve pazarlıklara girişmiştir.

Fransız İhtilalinden sonra dünyada milliyetçilik duyguları kabarmış ve bu süreçte kendilerine tanınan hoşgörü ortamında milli duygularını kaybetmeyen ve Tanzimat (1939) sonrası Osmanlı’da azınlıklar olarak tanımlanan topluluklar milliyetçilik cereyanından daha erken etkilenmiştir.⁴ Bu topluluklar, kendi millî idealleri ile dini ideallerini birleştirerek okulların siyasi amaç ve rolünü önemsemişlerdir. İşte bu süreçte HRO, papaz yetiştiren bir okul olmanın ötesinde siyasi işlevi de olan bir kuruma dönüşmüştür. Akyüz (2007), Patrikhanenin bu okulda papaz görünüşlü ihtilalciler yetiştirdiğine dikkat çekmiştir. Bu papazlar ülkenin en ücra yerlerindeki Rumlar ve yüzyıllardır Türkçeden başka dil bilmeyen Ortodoks azınlıklar arasına gönderilerek Türk düşmanlığı yapmışlardır ve “Büyük Yunanistan” ideali için çalışmışlardır.

Osmanlı devletinin Tanzimat sonrası belirlediği siyasi amaç ise “Osmanlıcılık” ülküsüdür. Bu ülküye uygun olarak devletin eğitimden siyasi beklentisi de olmuştur. Bu beklenti, “Osmanlı vatandaşı” yetiştirmektir. Müslüman ve gayrimüslim yani azınlık okullarında da bu vatandaşın yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Çünkü devlet, yalnız Müslümanların ya da Türklerin değil, Ortodoks Rum ve diğer azınlıkların da devleti sayılacaktır. Devlet, Tanzimat Fermanına göre din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin eşitlik, kardeşlik, hürriyet ve adalet ilkelerine uygun bir hale getirilecektir. Bunun için de eğitim kurumlarına her ne tür ve düzeyde olursa olsun Osmanlı insanını yetiştirme rolü biçilmiştir (Uygun, 2018). Tanzimat sonrası eğitimle ilgili yapılan yasal düzenlemelerde “Osmanlılık” idealini gerçekleştirmek için gayrimüslim okullarından da Türkçenin mecburi olarak okutulması istendiğinde⁵ Patrik şöyle karşı çıkmıştır (Ergin 1977): “*Türkçenin mekteplerimizde okutulması bizim için bir zaruret ve ihtiyaç değildir. Esasen bunu okutacak hocaya verecek paramız da yoktur.*”

³ Megali İdea [Μεγάλη Ιδέα], Yunanların kendilerine ait olduğunu iddia ettikleri bölgeleri Yunanistan ile birleştirme ve Bizans İmparatorluğu’nu en geniş sınırlarıyla diriltme hedefidir (Erden, 2023).

⁴ 19. yüzyılda milliyetler prensibine geçerlik sağlanamayan yerlerde, farklı güçlere sahip muhtelif ulusların aynı ülkede yaşamak zorunda kalmaları sonucu ulusal azınlıklar ortaya çıkmıştır. Ulusal azınlıklar, genel anlamda kendi millî özellikleri, kendi tarihi, kültürü yahut dili vs. olan grupları ifade etmektedir (bkz. Arsava, 1993).

⁵ Okulun müfredatına Türkçe dersi 1853 yılında konmuştur (Erkan, 2009).

Osmanlı hükümetlerinin eğitim yoluyla tüm halkın birlikteliği amaçlayan düzenlemeler söz konusu olduğunda buna başta okulun bağlı bulunduğu Fener Rum Patriği ve azınlık ileri gelenleri hep karşı çıkmış veya direnç göstermiştir. HRO da değil Osmanlılık ülküsünü benimsemiş Ortodoks din adamı yetiştirmeyi, tam aksine Akyüz'ün (2007) belirttiği gibi "ihtilalci papazlar" yetiştirmiştir. Balkan, I. Dünya Savaşları ve Millî Mücadele yıllarında papazların öncülüğünde Rum azınlığın ayrılıkçı ve isyan girişimleri sonucunda devletin de eğitim politikalarında ve Türk kamuoyunda HRO'na karşı da olumsuz bir bakış açısı gelişmiştir. Bu durum, okulun eğitimini de doğal olarak olumsuz etkilemiş ve bazen kesintiye uğratmıştır. Örneğin, tarihi okul binasına, savaş koşullarının da etkisiyle, 8 Mayıs 1918'de Heybeliada Deniz Harp Okulu binasının yetersizliği gerekçesiyle kısa bir süreliğine el konulmuştur. Okul öğrencileri de Aya Yorgi Manastırı'na taşınmıştır. 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşmasından hemen sonra ise, Bahriye Okulu öğrencileri buradan çıkarılarak 29 Aralık 1918 tarihinde Ruhban Okulu öğrencileri tekrar kendi okullarına dönmüşlerdir (Erkan 2009).

1919-1923 Yılları

Bu yıllarda okul, savaş ve siyasi atmosferden oldukça etkilenmiştir. 16 Aralık 1919 tarihinde beş yıllık "akademi" statüsünde eğitim vermeye başlayan birinci sınıfına 10 öğrenci kaydedebilmiştir. Okul, 1920-1921 öğretim yılında ise 1. sınıfa 5 öğrenci daha alarak iki sınıflı öğretimini zor şartlarda sürdürmeye çalışmıştır. 1921-1922'de ise, yalnız bir öğrenci kayıt için başvuruda bulunmuştur. 1922-1923 öğretim yılında akademinin iki sınıfı birleştirilmiş ve 1923 Haziran'ında tüm öğrencileri mezun edilmiştir (Özyılmaz, 2000). Bu yıllarda okul binası, az sayıdaki öğrencilerin yanı sıra Rus Ortodoks göçmenlere ev sahipliği yapmıştır (Özel, 2008). Hatta İşgal kuvvetlerinden bir Kurul bu göçmenleri okuldan çıkarıp Selimiye Kışlası'na yerleştirmek istediğinde Patrik, "dindaşlarımızı vermeyiz" demiş ve göçmen tüm Beyaz Rusların İstanbul'dan gidene kadar okulda kalmalarını sağlamıştır (Özyılmaz, 2000). Bu olaylar da göstermektedir ki, Türk insanının kurtuluş mücadelesi verdiği yıllarda okul, eğitim işlevinin dışında savrulmalar yaşamış ve okul binası eğitim amacı dışında kullanılmıştır. 1922-1923 yıllarında Rumlar Yunanistan'a göç ederken okul öğretmenlerinin de bir kısmı okulu terk ederek Yunanistan'a göç etmiştir. Bu nedenle eğitim öğretim okulda iyice zayıflamıştır. Bunun üzerine Yunanistan da, okulun denkliliğini düşürmüştür. Önceleri tez yazarak⁶ okulu bitiren öğrencilere verilen "doktor" yerine "öğretmen" unvanı verilmeye başlanmıştır (Özyılmaz, 2000).

Devlet otoritesinin kalmadığı, işgallerin başladığı ve buna kaşı yürütülen milli mücadele yıllarında (1918-1922) siyasi faaliyetleri ile ön plana çıkan okul mezunu Metropolitlerin sayısı az değildir (İnci, 2013). Okulun bağlı olduğu Patrikhane ve Anadolu içinde bulunan kiliselerdeki papazlar, Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandıktan sonra İstanbul'un Yunanistan'a ilhakı veya hiç olmazsa uluslararası idareye bağlanması yönünde çalışmış ve her fırsatta devletin aleyhine olabilecek konuları abartarak yabancı ülkelere şikâyetle bulunmuştur. Hatta İtilaf Devletleri'ne hitaben bir Beyanname yayınlayarak tüm ülkenin işgal edilmesini istemişlerdir (Özyılmaz, 2000). Rum papazların tüm menfi tutum ve faaliyetleri sonucunda Patrikhaneye ve onun bir uzantısı olan HRO'na karşı Türk kamuoyunda tepkiler

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: İnci, 2013.

artmıştır. Bu tepkiler, Lozan Konferansı'nda Türk delegasyonu tarafından açık bir şekilde dillendirilmiştir (Kaptan, 2002).

1923-1951 Yılları

Bu döneme, Lozan ve onun etkisinde gelişen yıllar olarak bakılabilir. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalan ve Türkiye'nin yeniden kuruluş belgesi olarak bilinen Lozan Antlaşması'nda en tartışmalı konulardan biri, genelde azınlıklar ve özelde okulun bağlı olduğu Patrikhane'nin statüsü olmuştur (Ersöz, 2006). Lozan Antlaşması'na giden tartışmalarda Patrikhane üzerinden bir uzlaşmaya ulaşılamamış olmakla birlikte azınlıkların hakları bağlamında bazı hükümler anlaşma metnine girmiştir (Kaptan, 2002; Erkan, 2009). 143 maddelik anlaşma metninde "Azınlıkların Korunması" başlığında yer verilen 8 madde (37-45) Cumhuriyet sonrası HRO'nun da pozisyonunu ilgilendirir niteliktedir. HRO'nun 1923 sonrası pozisyonu, bu anlaşma çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Cumhuriyet sonrasında okul, Rum Patriklerine göre, 1862 tarihli Rum Patrikliği Nizamnamesi'nin tercümesi kısmında geçen 14,15 ve 16. maddelerini yürürlükte sayarak eğitime açık tutulmuştur (Özyılmaz, 2000). Oysa Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıyla daha önceki nizamnameler, yani yasal düzenlemeler yürürlükten kalkmıştır.⁷ Dolayısıyla okul, aslında resmi olarak bu nizamnameyi temel alan bir yasa ile değil, tümüyle Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin toleransı ile açık kalmıştır. Bu süreçte, 1950'lere kadar, statüsü de orta dereceli bir okuldur. Okula ilk olarak 16 Temmuz 1928'de, Nikolaki olarak bilinen Polikarpos adına ruhsat verilmiş ve aynı kişi adına 1940, 1943 ve 1951 yıllarında azınlıkların da dahil olduğu "özel okullar" statü veya kapsamında ruhsatı yenilenmiştir (Özel, 2008). Okul, tarihsel olarak siyasi, sosyal ve yasal gelişmeler sonucunda "özel okul" statüsüne dönüşmüştür. Ancak Patrikhane ile ilintisi, öyle ya da böyle hep var olagelmıştır. Patrikhane de de okulun varlığını hep "ekümenik" sıfatı ile ilişkilendirme çabası içinde olmuştur.

Lozan Antlaşması'nda "Patrikhanenin ekümenikliğine ilişkin bir hüküm bulunmamakla birlikte Antlaşma için yapılan oturumlarda taraflar, Patrikhanenin bir Türk kurumu olduğuna dikkat çekmiştir (Kaptan, 2002). "Azınlıkların Korunması" başlığındaki maddelerde, kamu düzeninin korunması şartıyla azınlıklar (md.38) eşitlik ilkesine bağlanmış; dil, soy ve din ayrımı yapılmaksızın özgürlüklerin korunması garanti altına alınmıştır. 40. maddeye göre ise, azınlıkların, diğer Türk vatandaşlarıyla aynı işlem ve güvencelerden yararlanmaları gerektiğine yer verilmiştir (Özyılmaz, 2000). Aynı maddede okullar kurma, yönetme, denetleme, kendi dillerini serbestçe kullanma ve dinsel ayinlerini yapma noktasında eşit hakka sahip olacakları belirtilmiştir. Yani öteki azınlık unsurları ve azınlık olmayan devletin tüm vatandaşları eşit olacaklardır. 41. madde ise, doğrudan azınlıkların eğitimiyle ilgilidir. Ancak bu maddede eşitliğin ötesinde bir hakkın kullanımı söz konusu değildir (Özyılmaz, 2000). Hatta 41.

⁷ Karahasanoğlu'na (2019) göre, Türkiye Cumhuriyeti döneminde, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi ile ilgili bir düzenleme yapılmamıştır. Cumhuriyet döneminde hangi maddelerin geçerli olup olmadığı ayrıca değerlendirilmelidir. Bu değerlendirmeye göre genel hukuk çerçevesinde yapılan yeni düzenlemelere Patrikhane de tabidir, ancak yeni düzenleme yapılmayan konularda 1862 Nizamname hükümleri geçerlidir. Örneğin Patrik seçimi ve Türk vatandaşı üyeler tarafından seçilecek Patriğin Türk vatandaşı olması gibi usullerdir.

maddede, nüfusun yoğunlukta olduğu yerleşim yerlerinde ana dilleriyle öğrenim gören çocuklara, Türk dilinin de öğretilmesinin engellenemeyeceğine dikkat çekilmiştir.

Lozan'da azınlıkların korunmalarına ilişkin tüm maddeler analiz edildiğinde ne Patrikhanenin ekümenikliği ne de HRO ile ilgili doğrudan bir hüküm vardır. Var olan hükümler, azınlıkların negatif bir muameleye maruz kalmaması için eşitlik ilkesi çerçevesi içinde bazı haklarının korunmasına yöneliktir. Okutan'a (2019) göre, Lozan Antlaşması ile azınlıklara yönelik ayrıcalıklar kaldırılıp Türk vatandaşlarla aynı haklara sahip olması sağlanmış ve sonuçta Türkiye sınırları içinde yaşayan tüm azınlıklar, Türk yurttaşı sayılmıştır. Okul da, genelde Rum yurttaşların dini eğitim talebini karşılayan "azınlık okulu" statüsünde varlığını korumuştur. Azınlık okulu, 1915'te tüm gayrimüslim okulları için belirlenmiş bir statüdür (Kaya ve Somel, 2013). Cumhuriyetin kuruluşundan 1950'lere kadar bu statüdeki okul ne engellenmiştir ne de Türkiye Cumhuriyeti'nin iç hukuku kapsamı dışında bir talepte bulunmuştur. Okulun, gizli veya siyasi bir işlevi varsa bile Cumhuriyet hükümetlerinin sıkı takip ve denetimi ile açığa vurmamıştır. Bu yıllarda Patrikhanenin "ekümenik" sıfatı ile ilgili güçlü bir iddiası da yoktur. Özyılmaz'a (2000) göre 1948 yılına kadar Patrikhane, deyim yerinde ise pasif yapısını devam ettirmiştir. HRO da, az öğrenci sayısı ile iddiadan uzak bir şekilde varlığını sürdürmeye çalışmıştır.

1951-1971 Yılları

İkinci Dünya savaşı sonrasında gelişen iki kutuplu dünyada Türkiye, Batı ve ABD safında yerini almış ve ilişkilerini canlı tutmak ve ABD'yi darıltmamak adına iç hukuku dolanan bazı pratik çözümler üreterek hem Patrikhane hem de okulun faaliyetleri noktasında açılım sağlamıştır. Örneğin bunlardan birisi, Bakanlar Kurulu kararıyla ABD'nin Patrik olarak seçilmesini istediği Athenagoras'a vatandaşlık verilmesidir. Onun Patrik seçilmesinden sonra okulun dört sınıflı kısmı azınlık liseleri derecesine çıkarılmıştır. Diğer üç sınıflı kısma bir sınıf ilave edilerek "Heybeliada Rum Rahipler Okulu" adı verilmiş ve okul, "Teoloji İhtisas Okulu" olarak derecelendirilmiştir. Bu düzenleme, Millî Eğitim Bakanlığı'nın 8 Aralık 1950 gün ve 9127/27 ve 2601 sayılı emirleriyle uygun görülmüştür. 25 Eylül 1951 tarih ve 151 sayılı kararla "Rum Rahipler Okulu Yönetmeliği" onaylanmıştır (Özyılmaz, 2000). Böylece okul, artık sadece Rum azınlığının dini ihtiyaçlarını karşılayan bir kurum değil, yabancı uyruklu öğrencilerin de okuduğu, Patrikhanenin Ortodokslar üzerinde egemenliğini güçlendirmeye yönelik papaz yetiştiren ve bir iddiası olan yüksekokul halini almıştır. Yani okul, 8 Aralık 1950 tarihinden sonra "özel yükseköğretim" statüsünde eğitim vermeye başlamıştır. Okulun bu statüsü, kapanıncaya kadar sürmüştür (Kaynar ve Ak, 2017).

1950'lerden sonra Patrikhane ve okul, yeniden hareketlenme sürecine girmiştir. Bunda hem dünyadaki siyasal dönüşümler veya politik manevralar hem de yeni seçilen Patriğin çabaları etkili olmuştur. Türkiye iki kutuplu dünyada Amerikan safında yerini almış ve 1 Kasım 1948'de ABD vatandaşı Athenagoras, gıyabında Patrik olarak seçilmiştir. Macar'ın (2012) değerlendirmesine göre bu süreçte ABD, mevcut Patrik Maksimos'un "Rus Ajanı" olduğunu iddia edip kendi vatandaşı Patrik Athenagoras'ı seçtirerek Ortodoks kilisesini kendi dış politika aracı olarak kullanmak istemiştir. Türkiye ise, Marshall Planı çerçevesinde yardım alma sürecini hızlandıracak düşüncesi ile kendi koyduğu

kuralları çiğnemiş, ABD'yi küstürmek istememiştir. Patrik Athenagoras, ABD Başkanı Truman'ın özel uçağıyla Türkiye'ye gelir gelmez Ankara Palas Oteli'nde adına tertiplenen öğle yemeğinde şu sözleri sarf etmiştir (Akt. Özyılmaz, 2000);

“İstanbul dışında geniş bir arazi sahip olmak ve Patrikhaneye exteritoryal haklar (Türk kanunları dışında papalık gibi) sağlamak gereklidir. Ayrıca, Heybeliada Ruhban Okulu'nun Ortodoks üniversitesi haline getirilmesi ve İstanbul'un Ortodoks dünyasının merkezi yapılmasını istiyorum.”

Patrik Athenagoras'ın bu sözlerinden de anlaşılmaktadır ki, Patrikhane yine ekümenik iddiasını açıktan gündeme getirmekte ve bunu gerçekleştirmek için de en önemli aracı olarak gördüğü okulu yeniden inşa etme niyetindedir. 1949 yılında okulda öğrenim gören toplam öğrenci sayısı 16'dır. Buna karşılık İstanbul'daki Rum Erkek Lisesi'nde öğrenim gören öğrenci sayısı ise 2500'dür. Bunda etkili olan yerli Rum ailelerin çocuklarını bu okula gönderme konusundaki isteksizlik ve Türk hükümetinin Lozan Antlaşması'na titizlikle uyma çabasıdır (Güngör, 2013). Okula, 1939'da savaş ve casusluk faaliyetleri gerekçe gösterilerek son verilen yabancı öğrenci alımının önü, Athenagoras'ın çabaları sonucu 25 Eylül 1951 tarihli ve 151 sayılı Bakanlığın Talim ve Terbiye Dairesi'nin kararı ile açılmıştır (Cihan, 2018). 1950'lerden sonra okulun öğrencilerinin çoğunluğu, hatta tamamına yakını yabancıdır. Örneğin, 1959'da 95 öğrenciden yalnız 30'u, 1962'de ise 81 öğrenciden yalnız 11'i Türk vatandaşlarıdır (Okutan, 2019). Bu okul istatistikleri ve patriğin eğitim politikası dikkate alındığında HRO, 1950'lerden sonra Türkiye'de azınlıklara yönelik din adamı ihtiyacını karşılamaktan öte, Patrikhanenin ekümenikliğini güçlendirici uluslararası bir eğitime yönelmiştir. Aslında din adamı yetiştirmek için açılan okulun bütün mezunları din adamı olarak çalışmamıştır. Mezunlar arasında öğretmen, akademisyen, hekim gibi farklı alanlarda çalışanlarda vardır. HRO mezunlarından 12'si İstanbul Rum Patrikliği, 2'si İskenderiye Patrikliği, 3'ü Antakya Patrikliği, 4'ü Otosefal Atina Başpiskoposluğu ve 1'i Otosefal Arnavutluk Başpiskoposluğu görevlerinde bulunmuştur (Güllü, 2024). 1952'de Selanik'te Mekadonia adlı bir gazetede okulla ilgili şu bilgiler verilmiştir (akt. Cihan, 2018):

“Heybeliada'daki üç katlı ve yüz odalı ruhban okulunda 20 öğretmen ile birlikte 12 memur görevdedir. Öğretim iki kısımda yapılır. Birinci kısım üç sınıflı lise, diğer kısım ise 6 sınıflı ilahiyat şubesidir.”

Aynı gazetede liseyi bitirenlerin İlahiyat şubesinde okuduğu ve burasının yavaş yavaş tüm Hristiyanlığın büyük bir üniversitesi haline geleceği belirtilmiştir. 1950'de yükseköğretim statüsüne getirilen okul, Türk Hükümetinin Lozan Antlaşması'nın aksine kendisine sağlanan yabancı uyruklu öğrenci alımı kolaylığına rağmen, izlediği program ve öğrencilerin dil sorunu yüzünden yine de nitelikli bir eğitim verememiştir. Bunun için Patrikhane, 1970 yılında, okul mezunlarını daha donanımlı hale getirmek için iyileştirici kararlar almıştır (Özyılmaz, 2000). Bunlar; yabancı dile ağırlık verilmesi, yurt dışına burslu gönderilen öğrenci sayısının artırılması, yabancı profesör getirilmesi, kütüphanenin zenginleştirilmesi, “kilise tarihi” derslerinin diğer tarih dersleri ile desteklenmesi şeklindeki iyileştirmelerdir. Bu iyileştirmelerle okulun Selanik Ruhban Okulu statüsüne getirilmesi amaçlanmıştır.

1950'li yıllarda Türk hükümetleri ile Patrikhane arasındaki olumlu hava, 1960'ların başlarında Kıbrıs'ta meydana gelen olaylar ve Kıbrıs Türklerine karşı yapılan soykırım ve katliamlar nedeniyle hızla değişmeye başlamıştır. Patrikhane ve okula yönelik Türk kamuoyu baskısı başlamış, Lozan'da verilmeyen ayrıcalıkların kısıtlanması istenmiştir. Nedeni ise, Kıbrıs meselesinde Patrikhanenin yine menfi tutumudur (Yellice, 2024). Türk hükümetleri o dönemde Lozan Antlaşması'nın 45. maddesinde geçen "mütekabiliyet" esassından doğan haklarına rağmen okulu kapatmaya yanaşmamıştır. Yalnız bazı konularda örneğin okul ve müfredatı, Türk karşıtı duyguları teşvik etme korkusuyla yakından takip edilmiş ve yabancı uyruklu öğrencilerin 30 Mayıs 1963 tarihli genelge ile vize kısıtlamasına gidilmiştir (Yellice, 2024; Kaynar ve Ak, 2017).

Bu yıllarda Patrik Athenagoras'ın kişisel çabaları ve ABD'den aldığı destekle kendini güçlü bir şekilde hissettirmekle birlikte HRO üzerinde yapılan tasarruflar, onu çağdaşları düzeyinde bir okul yapmaya yetmemiştir. Okulun bu yıllardaki statüsü yüksekokul konumundadır. Öyle de olsa, okulda verilen eğitim öğretimin niteliği artırılamamıştır. Bunun farkında olan okul yönetimi okul mezunlarını gerek staj gerekse kişisel gelişim için masrafları Patrikhane tarafından karşılanmak üzere Yunanistan'a ve Avrupa'nın diğer ülkelerine göndermiştir (Özel, 2008).

Okulun Kapanışı

Anayasa Mahkemesi, 12 Ocak 1971 tarihli "625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunun bazı maddelerinin iptali" yönündeki kararında Anayasaya aykırı olduğu gerekçesi ile özel yüksekokulların kapatılmaları gerektiği yönünde karar vermiştir. Bu karar sonrasında Türk hükümeti, yüksekokul statüsünde sayılan okulun ancak bir Türk üniversitesi şeklinde ya da mevcut üniversitelerin birinde bulunan İlahiyat Fakültesine bağlanırsa varlığını sürdürebileceğini belirtmiştir. Ancak, Fener Rum Patrikhanesi bu öneriye yanaşmadığından okul kendiliğinden kapanmıştır (Akyüz, 2007). Okulun kapanışıyla ilgili olarak Akgönül'ün (2007) dikkat çeken bir vurgusu şöyledir:

"Türk ve Yunan çok sayıda gözlemcinin düştüğü bir yanlışta belirtmekte fayda var. Bu karar, sıklıkla söylendiği gibi Türk hükümeti tarafından alınmış kesin bir karar değildir. Patrikhane makamları, okulun faaliyetlerine Türk Millî Eğitim Bakanlığı'nın kontrolü altında devam etmemesi için, bu faaliyetlere son verilmesi (idari kapanma değil) kararı almıştır."

Türkiye'de 12 Mart 1971 muhtırasının sonrasında uygulanan politikalara denk gelen kapanma olayı, Türk basınında çok gündeme gelmemiştir. Yunan basını ve hükümetinin tepkisi üzerine bilgilendirme niteliğinde Türkiye'nin o yıllardaki kapanmaya ilişkin görüşü basına şöyle yansımıştır (akt. Güllü, 2024):

"Anayasa Mahkemesi'nin, özel yüksekokullarla ilgili kararı Heybeliada Ruhban Okulu'nun yüksek kısmına da şamildir. (...) Lozan Antlaşması hükümleriyle de ilgisi bulunmamaktadır. Bu bakımdan hükümete yapılan başvurular Anayasa Mahkemesi kararı karşısında sonuçsuz kalmış; yetkili makamlar, yüksekokulun İstanbul

Üniversitesi'ne bağlanabileceğini, Robert Kolej'in de aynı durumda olduğunu, üniversiteye bağlandığı takdirde, devamına imkân sağlanacağını söylemişlerdir. Fakat Patrikhane, okulun asıl niteliğini kaybedeceği gerekçesiyle, bu teklifi kabul etmemiştir. Bu nedenle Yüksek Ruhban Okulu kapanacak, sadece lise seviyesindeki kısım devam edecektir."

Anayasa Mahkemesi'nin kararı gereği İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından 12 Ağustos 1971'de "diğer yüksekokullar gibi özel bir yüksekokul mahiyetinde bulunan Teoloji bölümünün 9 Temmuz 1971 tarihinden itibaren hiçbir hukuki varlığı kalmamıştır" içerikli ilgili yazı HRO müdürlüğüne bildirilmiş ve okul kapanmıştır. Kapanış sırasında mevcut 11 öğrenci de Yunanistan'da bulunan Selanik İlahiyat Fakültesi'ne yatay geçiş yaparak öğrenimlerini tamamlamışlardır (Özyılmaz, 2000). Okulun lise kısmı bir süre devam etmiş, ancak İstanbul'daki Rum nüfusunun azalmasıyla öğrenci bulmakta zorlandığından 1985'e kadar ancak açık kalabilmiştir. 1984 yılında yalnız 4 öğrencisi kalan okulun lise kısmı için Patrikhane yetkilileri, Millî Eğitim Bakanlığı'na başvurarak, mevcut şartlarda devamda bir yararının olmadığı gerekçesi ile okulun kapanmasını istemiştir. Bunun üzerine Bakanlık da okulun lise bölümünün fiilen kapanmasını onaylamıştır. Ancak Güllü'nün (2024) değerlendirmesine göre okulun lise düzeyinde öğrencisi olduğu takdirde yeniden açılması için önünde hukuken bir engel bulunmamaktadır. Rum azınlık okullarına yönelik öğrencisizlik yalnız bu okula mahsus değildir. Akgönül'ün de (2007) belirttiği üzere Türkiye'de yasal olarak açık olmakla beraber, bir kısmı faaliyet halinde olmayan okullar vardır. Örneğin Heybeliada Lisesi de, öğrenci yokluğu sebebiyle, yönetim kadrolarını tutmakla beraber, artık fiilen açık olmayan okullardan biridir. Sonuç olarak Ortodoks teoloji eğitimi veren HRO, statüsü ne olursa olsun 1971'de kapanmıştır. Yeniden açılıp açılmaması ise, 1971'den beri zaman zaman alevlenip sönen bir meşale gibi tartışmalara konu olabilmektedir.

Okulun Yeniden Açılma Tartışmaları

Okulun kapanması ve yeniden açılmasıyla ilgili tartışmalar, en baştan itibaren karşılıklı iddialar üzerinden sürdürülmüştür. Bu tartışmalar belli dönemlerde azalıp yoğunlaşmaktadır. Türkiye-Yunanistan ilişkileri, Türk hükümetlerinin politik duruşları ve özellikle Türkiye'nin AB süreci gibi etkenler, tartışmaların dönemsel yoğunluğuna etki eden unsurlardır. Ancak tartışmaların, her dönemde okulun açılmasını savunanlar ve eleştirenler için de, benzer söylemlerle sürdürüldüğü görülmektedir (Yalçın, 2008; Güllü, 2024). Asıl problem, okulun kapanması veya kapatılması ya da açılıp açılmaması değil, hangi statüde olacağıdır. Patrikhane ve Türk hükümetleri arasındaki aşılamayan ve kamuoyunu da meşgul eden asıl problem de budur.

Okulun kapandığı ilk aylarda Patrik Athenagoras'ın Türk hükümeti nezdindeki girişimleri ve açılan davalarda okulun Lozan Antlaşması'nın 40. maddesinde belirtilen okullardan biri ve lise düzeyinde olduğu, 625 sayılı özel öğretim kanunu yürürlüğe girmezden önce kurulduğu, vb. gerekçelerle kapatılmaması ve yeniden açılması gerektiği belirtilmiştir (Macar, 2019). Zaman zaman okulun yeniden açılmasına yönelik sinyaller verilse de konu, henüz bir çözüme ulaştırılamamıştır (Erdal, 2021).

Mevcut Patrik Bartholomeos da ilk olarak doğrudan 16 Ocak 1992’de hangi statüde olduğu belli olmayan okulun resmen açılmasını “papaz okulunu açın, bu sizin lehinize olur” sözleriyle Milli Eğitim Bakanı’ndan istemiştir (Sofuoğlu, 1996). Patrikhane, okulun özel bir konumda açılması gerektiği ısrarını yurt içinde ve dışında her platformda farklı şekillerde dile getirmiş ve getirmeye devam etmektedir. Patrik, okulun yeniden açılma talebini yurt içinde daha ılımlı ve politik söylemlerle dile getirirken uluslararası görüşmelerinde bunu bir baskı aracına dönüştüren söylem dilini de kullanmaktan kaçınmamıştır. Yine 2003 yılında dönemin Millî Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik’e ziyaretlerinde okulun açılmasını talep eden Patrik Bartholomeos “ülkemizdeki demokratik düzenin öngördüğü hususlar çerçevesinde azınlıkların eğitiminin daha da kolaylaşacağından eminiz” beyanatında bulunmuştur. Öte yandan 1994 yılında Avrupa Parlamentosu milletvekillerine yaptığı konuşmada “HRO’nun yeniden açılması konusunda Türk yetkilileri nezdinde girişimlerini sürdüreceklerini” söyleyip “Birleştirici ve uluslar üstü özelliğimiz iyi anlaşılmıyor, hatta kimi zaman hoşgörü ile karşılanmıyor. Ama tarihi ve diğer sebeplerle İstanbul’da kalacağız” (akt. Yalçın, 2008) diyerek Türkiye’yi açık ve üstü kapalı şikâyet etmekten geri durmamıştır.

Okulun kapandığı 1971 yılından beri, Yunanlıların da etkisiyle Hristiyan dünyasının Türkiye üzerindeki baskıları veya talepleri sürüp gitmiş; ABD Başkanları ve AB temsilcileri, ikili görüşmelerde Türkiye’den HRO’nun açılmasını sürekli istemişlerdir. Hatta Avrupa Birliği’ne girme çabası içinde olan Türkiye’nin önüne bu okulun açılmasını şart olarak koşmuşlardır (Akyüz, 2007). Şaşırtıcı olan, Yunanistan kilisesi ile Patrikhane arasında zaman zaman rekabet olmasına rağmen, Yunanistan’ın da okulun açılmasına verdiği destektir (Akgönül, 2007). Örneğin 1999’da Türkiye-Yunanistan yakınlaşmasının ardından Yunanistan’ın Avrupa Birliği’ne girme sürecinde Türkiye’ye destek verme karşılığı olarak Türkiye’den talep ettiği “jestler” arasında bu okulun açılması vardır.

Akyüz’e (2007) göre bu okulun açılmasını isteyenlerin temel gerekçesi, Lozan Antlaşması’nın Hristiyan azınlığa kendi din adamlarını yetiştirme hakkını verdiği söylemidir. Türk kamuoyu ise, bu okulu “Yunan yayılcılığının” (megali idea) bir aracı olarak görme eğilimindedir. Geçmişte böyle olduğu bir gerçektir. Millî Eğitim Bakanlığı, okulun tekrar açılabilceği işaretlerini 2004’lerden itibaren vermeye başlamıştır. Yine de bu işaretler verilmektedir, ancak okulun açılmasını zorlaştıran veya imkânsızlaştıran nedenler sürüp gitmektedir. Bu nedenlerin dönüp dolaştığı yer, ya da anahtar kelime denetim sözcüğünde düğümlenmektedir. Okulun bugüne kadar açılmamasının asıl sebebi, Patrikhanenin devlet denetimi şartına yanaşmaması ve Türk hükümetlerinin de yasalar dışında denetimsiz bir kuruma da izin vermemeleridir. Örneğin okulun açılmasına ilişkin iyimser demeçlerin verildiği 31 Ocak 2004’te Özel Fener Rum Lisesi kuruluşunun yıl dönümü etkinliklerine katılan Millî Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik, ortaöğretim düzeyinde olaksa MEB’in, yükseköğretim düzeyinde olaksa YÖK’ün denetim ve gözetiminde okulun açılmaması için hiçbir sebebin olmadığını dillendirmiştir (Yalçın, 2008).

Ancak Patrikhane, her ne şekilde olursa olsun, devletin denetiminde okulun yeniden açılmasına yanaşmamıştır. Hatta Türkiye’ye baskı uygulamasını istediği ülke, kurum ve kuruluşlar, devletin denetim hakkını askıya alan bir talep içindedir. Bu doğrultuda, örneğin Avrupa Parlamentosu 24 Ekim

1996'da aldığı bir kararda "Patrikhaneye doğrudan bağlı olan HRO'nun derhal yeniden açılması" çağrısında bulunmuştur. Yine Yunan Elefterotipia Gazetesi'nin bildirdiğine göre Patrikhane yetkilileri, Atina ve Brüksel'e "Patrikhanenin ekümenikliğinin Türk hükümeti tarafından tanınması ve HRO'nun tekrar açılması halinde ancak Türkiye'nin Avrupa Birliğine girebileceğine" dikkat çekmişlerdir (Yalçın, 2008).

Avrupa Birliği ilerleme raporlarında da, Türkiye'de HRO'nun tekrar açılmasıyla ilgili hükümler en sert şekilde dile getirilmiştir. Örneğin, Türkiye 2000 Yılı İlerleme Raporu'nda "1923 Lozan Antlaşması'nın kapsamına girsinler veya girmesinler, gayrimüslimlerin somut talepleri, HRO'nun kapalı kalmaya devam etmesi konusu dahil, gerektiği gibi incelenmelidir" denmiştir (Erkan, 2009). 2004 raporunda ise, "ruhban okulunun hala açılmadığı" ve "ekümenik patrik unvanının aleni olarak kullanılmasının yasak olduğu" gerekçeleriyle Türkiye eleştirilmiştir (AB İlerleme Raporu, 2004). Buna benzer eleştiriler, diğer ilerleme raporlarında da doğrudan ya da dolaylı dile getirilmiştir. AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) 2009 toplantısında da "Din ve İnanç Özgürlüğü: İstanbul Ekümenik Patrikhanesi" başlığı altında Türkiye ve hükümetlerinin uyması gereken ilkeleri sıralamıştır. Bu ilkeler, "Patriğin "ekümenik" unvanını kullanmasına resmen izin verilmesi", "Patriklik makamına seçimde kendi prosedürünü düzenleme yetkisi verilmesi", "Halki (Heybeliada) Teoloji (Ruhban) Okulu'nun faaliyetine getirilen yasağın derhal kaldırılması" vb. şeklinde maddeleştirilmiştir (AGİT, 2009). Bu vb. talepler, Türkiye'nin iç hukukunu aşan ve kamu düzenini sarsabilecek nitelikte siyasi dayatmalar olarak değerlendirilebilir. Çünkü Patrikhanenin, uluslararası gücü de arkasına alarak ileri sürdüğü taleplerinin yasal zemini olmadığı (İstanbul Barosu, 2009) gibi, çok da rasyonel olduğu iddia edilemez. Evvela, Türkiye'de Rum Ortodoks nüfusu azalmış ve bu nüfus içinde çocuklarını böyle bir ruhban okuluna gönderme isteğinde bulunan ailelerin de sayısı yok denecek kadardır. Her şeyden önce bu okulun bir öğrenci kaynağı sorunu vardır. Türk hükümeti, iyi niyet çerçevesinde bu sorunu çözmek için Lozan'da belirtilen "mütekabiliyet" esasını dahi dikkate almadan bir "jest" olarak 1950 yılından itibaren okula yabancı uyruklu öğrencilerin de alımına izin vermiştir. 1950'den 1969'a kadar okulun öğrencilerinin tamamına yakını yabancıdır. Akgönül'ün de (2007) verdiği rakamlara göre, okulun kapandığı yıl Türk vatandaşı olan öğrenci sayısı yok denecek kadar azalmıştır. Sonraki yıllarda ve günümüzde ise, bu okula öğrenci kaynağı olma ihtimali olan Türkiye'de azınlıkların sayısı daha da azalmıştır. Buna Rum nüfus da dâhildir. Okullaşma olarak bakıldığında 2024-2025 istatistiklerine göre, Türkiye'de Özel Rum Ortaöğretim Kurumu sayısı 5, öğrenci sayısı ise sadece 95'tir (MEB İstatistikleri, 2025). Cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul dışında Rum nüfusunun en yoğun olduğu yerleşim yerleri, Gökçeada ve Bozcaada ilçeleridir. 1964 yılından sonra bu adaların Rum nüfusu da azalmıştır. 20 Mart 2009 yılında adalardan sorumlu Metropolit Kirillos Gökçeada'da bir Rum Okulu açmak istediklerini, bu isteklerini adaya gelen Başbakan'a ilettiklerini, Başbakanın "öğrenci bulun açalım" dediğini, buna karşın "okulun açılmasına izin verin, ben öğrenci bulurum" dediğini aktarmıştır (Uygun, 2011). Rum veya diğer azınlıklar için okul açmanın önündeki en önemli engel aslında nüfus azlığıdır. HRO için bu engelin aşılması daha güçtür.

Akgönül (2007), 1999-2000 resmi azınlık okulu istatistiklerine yer verdikten sonra gözlemlerine dayanarak Türkiye'de azınlık okullarının kağıt üzerinde açık gösterilmesine rağmen, ortada öğrenci

olmadığından bir kısmının aslında faaliyet halinde olmadığını ve “hayalet okul” olduğunu belirtmiştir. Hal böyle iken, bu okulların ve özelde HRO’nun yeniden açılması yönündeki Hristiyan din adamları ve devletlerden gelen ısrar, bir okul açmanın ötesinde başka taleplere işaret etmektedir. Bu da Türk kamuoyunda bir baskı, iç işlerine müdahale ve Türkiye’nin bağımsızlığına bir saldırı olarak değerlendirilmektedir (Oktay, 2020; Güllü, 2024; Uygun, 2025).

Türkiye’deki hukuk otoritelerine göre ulusal ve uluslararası hukukta Patrikhanenin istediği şekilde okulun açılmasını gerektiren bir hükmün bulunmadığına işaret edilmiştir (İstanbul Barosu, 2009). Örneğin Türk hukukunda bir otorite olarak tanınan Prof. Dr. Sibel Özel’in konuya ilişkin bir değerlendirmesi şöyledir (İstanbul Barosu, 2009):

“Patrikhanenin istediği bir okul statüsü var ve bu statü kesinlikle azınlıkların eğitimiyle alakalı değil. Eğitimin nasıl yapılacağı ulusal ve uluslararası hukuka göre yapılır. Uluslararası hukukta, Türkiye’yi Patrikhanenin istediği şekilde okulu açmaya zorlayan bir hüküm var mı? (Ya da), Türkiye’nin ulusal hukuku Patrikhanenin istediği şekilde bir okul açmaya imkân tanıyor mu? Yani mesele okul açılsın mı/ açılmasın mı? Ellerimizi kaldıralım, hayır/evet meselesi değil, çok yanlış mecralarda tartışılıyor. Avrupa Birliği İlerleme Raporlarında hep bu mesele var; Heybeliada Ruhban Okulu açılmalıdır! Kapanmasında Türkiye’nin yanlış yaptığı belirtiliyor. Patrikhanenin ekümenikliği de buna paralel... Patrikhane ekümenik iddiasını güçlendirmek ve bunu bir dayatma aracı olarak ortaya koymak adına Heybeliada Ruhban Okulu’nun eğitime açılması değil, Patrikhanenin dayattığı şekilde eğitime açılabilmesi meselesi(dir).”

Özel, “okulu siyasi bir kararla kapanmadı ki siyasi bir kararla açılsın” vurgusunu yaparak hukuki yönden değerlendirmiş ve ne iç hukuk ne de uluslararası hukuk Patrikhanenin istediği statüde okulun açılabilmesine olanak olmadığına dikkat çekmiştir. Az sayıdaki bazı hukukçular da okulun yeniden açılması için hukuki engelin bulunmadığı yönünde değerlendirmelerde bulunmuştur. Ancak bu değerlendirmeler, iç ve uluslararası hukuk normları analiz edilmeden yapılan yorumlardır. Örneğin, Patrik Bartholomeos’un danışmanlığını yapan tanınmış avukatlardan Kezban Hatemi’nin okul hakkındaki bir değerlendirmesi şöyledir: (BBC, 2025):

“Okul 1965 tarih ve 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu’nun bazı maddelerinin 1971’de iptal edilmesinin ardından kapatılmıştır. Okul, bu kanuna göre kurulmuş değildir, 1844 yılında bir azınlık meslek okulu olarak açılmıştır, bu yüzden kapatılmasının dayanaksızdır. Rum Patrikhanesinin bu konudaki temel isteği, 1971’de kapatılmış olan Ruhban Okulu’nun eski statüsü ile aynen açılmasıdır. Bundan kastedilen statü, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı “özel okul” statüsüdür. Okulun yönetimi Rum Patrikhanesi’nde, denetimi Millî Eğitim Bakanlığındadır.”

Okulun açılması konusunda Bakanlıkla müzakerelerin devam ettiğini söyleyen Hatemi, aslında kendi söylemi ile de çelişmektedir. Oysa, okulun açılmamasının temel sebebi Patrikhanenin denetimden

uzak bir yüksekokul açma istediğidir. Öyle olmuş olsaydı, Patrikhane'ye bu yönde alternatif öneriler resmi makamlar tarafından getirilmiş ve bunlara Patrikhane yanaşmamıştır. Örneğin, Ruhban Okulu'nun İlahiyat Fakültelerinden birine bağlı Ortodoks dini üzerine eğitim öğretim veren bir bölüm olarak açılabilmesine ilişkindir. Bu konuda, örneğin 1999 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde "Dünya Dinleri Kültürü Bölümü" açılmasına karar verilmiş ve fiilen bu bölümün açılabilmesi için azınlık ruhani liderlerin "öneri ve manevi destekleri" istenmiştir (Resmi Yazı, 1999). Ancak Patrikhane bu bölüme ve devletin resmin organlarının böyle bir girişimine kayıtsız kalmıştır. Macar ve Gökaçtı (2009) konuya ilişkin çalışmalarında Patrikhanenin önceki tüzüğü uyarınca okulun yeniden açılmasını kabul edeceğini belirtmişlerdir. Ancak onların bu görüşü de yine bir temenniden ibarettir görülmektedir. Çünkü Patriğin demeçleri aksi yöndedir. Okulun eski haliyle açılmasının rasyonel olmadığını Patrikhane ve onun güdümünde olan yetkililer de bilmektedir. Çünkü onlar Yunanistan ve başka ülkelerde Ortodoks teoloji eğitimi veren yükseköğretim kurumlarıyla rekabet edemeyeceğinin de farkındadır. Lise sonrası, teoloji eğitimi için Patrikhane ısrarcıdır. Onun için zaten 1950'lerde okulu, "özel okul" olarak yüksekokul statüsüne kavuşmasını kendileri istemiştir. Macar ve Gökaçtı (2009), laik bir devletin din adamı yetiştiremeyeceğine, bu çerçevede dünya genelinde standart laik uygulaması olarak toplulukların devletin gözetim ve denetiminde kendi fonlarını oluşturarak kendi müfredatını belirleyip kendi din adamlarını yetiştirebileceğine dikkat çekerek HRO'nun da bu çerçevede yeniden açılması gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak, Türkiye'nin kendine has bir laiklik uygulaması vardır. Türk anayasası, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ve Özel Öğretim Kurumları vb. yasal düzenlemeler din eğitiminin devletin denetim ve gözetiminde yapılmasını bir laiklik uygulaması olarak kabul etmiştir. Dini azınlıklara ait eğitim öğretim kurumları da özel öğretim kurumları düzenlemesine tabidir.

Özel öğretim kurumlarına yönelik ilk geniş kapsamlı müstakil yasal düzenleme 1965 tarih ve 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları kanunudur. Bu kanunda Lozan'da azınlık ve okullarına tanınan haklar korunmuştur. Günümüzde ise bu kanun, yerini 2007 tarih ve 5580 sayılı kanuna bırakmıştır. Bu kanuna göre, "azınlık okulları Lozan Antlaşması ile güvence altına alınmış ve kendi azınlığına Türkiye Cumhuriyeti uyruklu öğrencilerin devam ettiği okullar" olarak tanımlamıştır (ÖÖKK, 2007). Bu tanımlamaya göre özel öğretim kurumları "yabancı okullar", "azınlık okulları", "milletlerarası okullar" şeklinde sınıflanmıştır. Patrikhane, bu tanımlardan birine uygun bir okul da istememektedir. Örneğin Patrikhane yabancı öğrencinin de alındığı bir okul açılmasında ısrarcıdır. Patriğin isteği doğrultusunda belki yeni yasal düzenlemelere gidilebilir. Ancak bu durumda, Türk kamuoyu ve devletin resmî makamlarınca kamu düzeninin bozulacağına ilişkin endişeler söz konusudur (Büyükkarcı, 2003)

Bu araştırmada, doğrudan okulla ilgili kaynaklar (Özyılmaz, 2000; Büyükkarcı, 2003; AB İlerleme Raporu, 2004; Yıldırım, 2006; Akgönül, 2007; Yalçın, 2008; Özel, 2008; Macar ve Gökaçtı, 2009; İstanbul Barosu, 2009; Erkan, 2009; Deri, 2009; AGİT, 2009; Kaya ve Somel, 2013; Güngör, 2013; Kaynar ve Ak, 2017; Cihan 2018; Macar, 2019; Okutan, 2019; Oktay, 2020; Erdal, 2021; Yellice 2024) okulun yeniden açılıp açılmaması bağlamında yapılan tartışmalar üzerinden analiz edilmiştir. Analizlerde okulun yeniden açılıp açılmamasıyla ilgili temel söylemleri olumlu ve olumsuz bakış açıları

yönünden kategorize etmek mümkündür. Kaynaklardan bazıları yalnız olumlu ve olumsuz bakışa yönelik söylemleri dillendirirken, çoğunluğu taraflarca dillendirilen söylemleri anlama ve açıklama çabası içinde olmuştur. Bu analiz sonuçları da göstermektedir ki, okulun varlığı, kapanması veya yeniden açılması ile ilgili temel söylemler, ister olumlu ister olumsuz görüşleri yansıtsın, Patrikhanenin ekümenikliği ile ilintilidir. Taraflarca okulun yeniden açılması yönündeki olumlu bakışı yansıtan temel söylemler maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

- Ekümenik Patrikhane, kendi din adamını yetiştirebilmelidir; okulun kapalı olduğu 1971'den bu yana zor bir yaşam mücadelesi vermektedir.
- Eskiden olduğu gibi okul, Lozan Antlaşması'ndan doğan hakları olsun veya olmasın, yeniden açılmalıdır.
- Okul, Ekümenik Patrikhaneye bağlı olmalıdır; müfredatı ve öğretmenleri Patrikhane tarafından belirlenerek Türk Millî Eğitim Bakanlığının onayına sunulabilir.
- Okul, iddia edilenin aksine bir yükseköğretim kurumu değil, lise statüsünde ama ileri düzeyde teoloji eğitimi veren bir okuldur (Ancak Türkiye dışında bu okulun üniversite düzeyinde bir eğitim verdiği aynı kaynaklar tarafından ileri sürülmüştür.).
- Azınlıkların ve Patriğin ekümenik hakları Türkiye Cumhuriyeti tarafından ihlal edilmektedir. HRO'nun açılmaması bu hakkın ihlalidir. Yasal dayanağı olsun veya olmasın bu okul açılmalıdır.
- Azınlık nüfusun azlığı, okulun açılmasına engel değildir. Tüm Ortodokslar için din adamı yetiştirmeyi amaçlayan okula yabancı uyruklu öğrenciler alınabilmelidir.

Okulun yeniden açılmasını savunan söylemlerde “ekümenik patrik” ya da “ekümenik patrikhane” kavramları belirgin bir şekilde kullanılmıştır. Diğer yandan okulun açılmasını kuşku ile karşılayan ya da karşı olanların söylemleri tam aksi yöndedir. Bu söylemler daha çok Türk kamuoyu, devlet adamları ve araştırmacıları tarafından dillendirilmiştir. Bunlar, “ekümenik” kavramını kullanmadan ya da bu iddiaya karşı çıkan bir söylem içinde olmuşlardır. Bu söylemlerde Patrikhanenin “ekümenik” iddiası kabul görmezken, okulun açılmasına yönelik toptancı bir reddediş söz konusu değildir. Okulun Türk devletin mevzuatı çerçevesinde açılabilmesi, aksi durumda bunun mümkün olamayacağı şeklindedir. Okulun yeniden açılıp açılmamasına yönelik karşı söylemler ise, yine maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

- Patrikhane bir Türk kurumudur. Ekümenik iddiasının ne yasal ne de uluslararası anlaşma veya hukuk normlarında dayanağı vardır.
- Türk devleti ve kamuoyu, Patrikhanenin ekümenik, yani bütün dünyadaki Ortodokslar bakımından bir statü sahibi olması ya da Vatikan benzeri bir yapıya dönüşmesini istememektedir.
- Patriklik tarafından okulun açılma talebi, sadece “kendi din adamını yetiştirme” amacıyla sınırlı olmayıp yasaların aksine “ekümenik” amacını güçlendirmektir. Ayrıca geçmişte üstlenmiş oldukları menfi rolden vazgeçmeyip “Megali idea” amacına uygun eğitim peşinde olmalarıdır.
- HRO, 1971'de “özel yüksekokulları” kapatan kararın yürürlüğe girmesiyle kapanmıştır. Bu karar, alınırken hiçbir şekilde doğrudan HRO'nun kapatılmasını amaçlamamıştır. Muadil kurumlar, mevzuata uygun olarak dönüşümünü sağlarken Patrikhane, herkes için geçerli olan mevzuatı kabul etmediğinden okul eğitimini sürdürememiştir.

- HRO, yeniden açılabilir. Ancak Millî Eğitim Bakanlığı ya da Yüksek Öğretim Kurumu'na (YÖK'e) bağlı olmak kaydıyla.
- Millî Mücadele yıllarında, Batı Trakya, Kıbrıs vb. konularda Yunanistan ile yaşanan anlaşmazlıklarda Patrik ve Patrikhaneye bağlı bu okuldan çıkan papazların Türkiye aleyhinde faaliyette bulunmuş olması, okulun açılması yönündeki kamuoyu kuşkusunu arttırmıştır. Bu kuşkuya mahal bırakılmamalıdır.
- Lozan Antlaşması'nın getirdiği "mütekabiliyet" yani "karşılıklılık" ilkesine Yunanistan'ın riayet etmemesine rağmen tek yanlı olarak okulun açılması yönündeki uluslararası güçlerin de devreye sokulduğu baskıcı talep, iyi niyetten uzaktır ve bu bir "siyasi imtiyaz" talebi olarak görülmektedir. Bu türden imtiyaz talepleri ise Türkiye'nin egemenliğine yöneltilen bir saldırıdır.
- Türkiye'nin anayasasında dini eğitim, devletin denetim ve gözetimindedir. Vatandaşlarının hemen hemen tamamına yakın Müslüman olan bu çoğunluğa verilmeyen "dini özerkliğe sahip bir okulun açılması" talebinin bir azınlığa tanınması "eşitlik ilkesi" ile bağdaşmamaktadır.
- Yine açılması istenen okula yabancı öğrenci alma talebi iç mevzuata uygun değildir. Genel mevzuat dışı taleplerin, azınlıkların eğitim haklarıyla da ilgili olmayıp "kamu düzenini" bozacağından kabul edilmesi mümkün değildir.

Her iki tarafın söylemleri değerlendirildiğinde okulun açılmasını zorlaştıran temel kavramın "ekümeniklik" üzerinden bir bakış açısını yansıttığı anlaşılmaktadır. Yalçın'a (2008) göre, Patrikhane, okulun kendi denetiminde yabancı öğrenci ve öğretmen kabul edecek şekilde yeniden açılmasını istemektedir. Bu kendine has bir ayrıcalık talebidir. Patrikhanenin ekümeniklik iddialarıyla da örtüşen bu talep, Türkiye Cumhuriyeti yasalarında olduğu gibi Lozan Antlaşması'nın ruhuna ve uluslararası diğer sözleşmelere aykırı bir imtiyaz niteliğindedir. Özyılmaz'a (2000) göre ise okul, esas gayesinden ayrılarak Patrikhanenin siyasetine ve ekümenik iddialarının gerçekleşmesine yardımcı elamanları yetiştiren, öğretmen ve öğrencisiyle Türk eğitim sistemi içerisinde terstir ve yabancı bir müessese haline getirilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, bir ulus devleti olarak kurulmuştur. Eğitim yoluyla da bu ulusun yetiştirilmesini hedeflemiştir. Bu hedef için tüm vatandaşlarının fikri ve hissi birlikteliğini sağlayan eğitim sistemini inşa etme çabası içinde olmuştur. Bunun da en önemli yasal dayanağı, 3 Mart 1924'te çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'dur. Bu kanundan aldığı yetki ile Cumhuriyet hükümetleri kamu düzenini oluşturmak, bir ulus devlet olarak toplumun fikri ve hissi birlikteliğini sağlamak için tüm eğitim kurumlarını senkronize etmeye çalışmıştır (Uygun, 2018). Bu süreçte yabancı ve azınlık okullarını da uluslararası anlaşma hükümlerine sadık kalarak kontrol etme çabası içinde olmuştur. Bu bağlamda birçok yasal düzenleme getirilmiştir (Özel, 2008). HRO da, bu yasal düzenlemeler içinde değerlendirilmelidir. Ancak okul, bu değerlendirmenin dışında söylemlerde bir metafora dönüşmüştür. Okulun bir metafor olarak görülmesi, objektif değerlendirmelerin önünde bir engel teşkil etmektedir.

Okulun Bir Metafor Olarak Görünümü

Bu araştırmada “metafor” kavramı bir simge, ön alma, bir anlamı benzerliği olan bir başka kavramla anlatarak anlamı güçlendirme olarak tanımlanmıştır. Bu kavramın Türkçesi, “eğretileme” olarak tanımlansa da özünde “metafor” sözcüğünün bu anlamı da aşan bir içeriğe sahiptir. Eğretileme, aralarında benzerlik ilgisi olan iki sözcükten birinin diğerinin yerine geçme sanatı olarak tanımlanabilir. Örneğin “inatçı” yerine “katır”, “kurnaz” yerine “tilki” kavramları kullanılabilir. Bu kullanımda mecazi bir anlatım olmakla birlikte anlatımı güçlendiren bir vurgu da söz konusudur. Biliş ve düşünce örüntüleri, eğretileme yoluyla da çözümlenebilmektedir (Peçenek, 2015).

“Eğretileme” olarak tanımlanan Latince kökenli Fransızca “métaphore” veya İngilizce “metaphor”, Türkçede de aslına uygun olarak kullanılabilir. “Değiştirme”, “taşımaya”, “başkalaştırma” anlamlarını da içeren “anlam kaydırması” söz konusu olduğundan bu çalışmada, bilinçli bir şekilde “metafor” kavramı tercih edilmiştir. Çünkü HRO, Fener Rum Patrikhanesi’nin ekümeniklik iddiası ile ilintilidir ve bir okul olmanın ötesinde “ekümeniklik” kavramı ile özdeşleşmiştir. HRO, Patrikhanenin ekümenikliğini çağrıştırmaktadır. Zihinlerdeki kavramsal haritalandırmada okulun yeniden açılması veya açılmaması bilişsel olarak ekümeniklik kavramı ile birlikte anlamlandırılmıştır. Mecazi olarak okulun varlığı, Patrikhanenin ekümenikliği için bir ön adım olarak görülmektedir. Okulun kuruluşu, faaliyetleri, kapanmasının ardından açılmasına yönelik tartışmalar dikkate alındığında hep bu kavram veya amaçla, yani ekümeniklikle birlikte okulun ele alındığı görülmektedir. Bunun kanıtlarına ilişkin saptamalar maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

- Okula ilişkin tüm ilgili kaynaklarda okulun yalnız Rum Ortodoksları arasında değil tüm Ortodoks Hristiyanlar arasında dini konular, kurallar ve ibadet biçimi açısından birlik sağlamak amacıyla açıldığı belirtilmektedir. Özellikle 19. yüzyıldan itibaren bazı Ortodoks ulusların Patrikhaneden bağımsız olarak kendi kilise ve okullarını açmaları, Katolik ve Protestan misyonerlerin Ortodokslara yönelik artan dini propagandaları karşısında eskiden beri ekümeniklik iddiasında bulunan Patrikhaneyi böyle bir okulu açmaya sevk etmiştir. Okul ile Patrikhanenin ekümenik statüsü güçlendirilmek istenmiştir.
- Okulun müfredatı, okulda yapılan tezler ve genelde okulun faaliyet alanlarına yönelik yapılan araştırma ve yayınlarda hep Patrikhanenin ekümenikliğine işaret eden göndermeler söz konusudur. Örneğin, İnci (2013) okulda yapılan tezleri inceleyen araştırmasında, bu tezlerin hem kilise dilinin muhafaza edilmesi hem de Ortodoks halkının ortak bir dini ve millî kimliğinin oluşmasına katkı sağladığı değerlendirilmesinde bulunmuştur.
- Okula ilişkin monografik araştırma ve yayınlarda Patrikhane ve okulu genelde birlikte ele alınmıştır. Konusu Patrikhane olan araştırmalarda HRO ya da konusu okul olan araştırmalarda da Patrikhane araştırma kapsamı alanına dahil edilmiştir. Örneğin, Özel (2008) ve Cihan (2018), Patrikhane ve okulu birlikte araştırma konusu olarak incelemişlerdir.
- Okulun 1971’de kapandıktan sonra tekrar açılmasına yönelik tartışmalarda öne çıkan söylemler, ister olumlu ister olumsuz yönde olsun, hep Patrikhanenin ekümenikliği ile ilintilidir. Örneğin Patrikhane, kendi ekümenik varlığı için okulun özel statüde tekrar açılmasını bir varoluş nedeni

olarak görmektedir. Diğer yandan, Patrikhanenin istediği statüde bir okulun tekrar açılması, ülke içinde Patrikhanenin ekümenikliğini tanınması ve Vatikan benzeri bir oluşuma neden olacağı ve ülkenin egemenlik haklarını zaafa uğratacağı endişesini doğurmuştur.

- Başta ABD ve Avrupa Ülkeleri olmak üzere, dışarıdan gelen telkin ve baskı niteliğindeki demeçler ve raporlarda “ekümenik” vurgusu yapılarak okulun tekrar açılması istenmiştir. Bu taleplerin karşılanması noktasında Türkiye’nin uluslararası hukuk, anayasal, yasal ve kendi iç dinamiklerinin dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu demeç ve raporlarda, ekümenik olarak tanıdıkları Patriğin görüşlerini yansıtmışlardır. Örneğin 2009 raporu bunlardan birisidir.

Bu ve bunun gibi saptamalara yönelik farklı bakış açılarına göre daha fazla maddeler sıralanabilir. Bu öz ve çarpıcı analizden çıkan sonuç şudur: HRO, başta da belirtildiği üzere, bir okul olmanın ötesinde Patrikhanenin ekümenikliğini çağrıştıran bir metafordur. Okul eşittir, ekümeniktir. Patrikhanenin ekümenikliği için okul, dolaylı ya da dolaysız bir araç olarak görülmüştür. Oktay (2020), kamuoyu ve resmî devlet politikasına uygun olarak Türk basınında da okulun Patrikhane ile organik bir ilişki içinde eğitim hayatına devam etmesi bir amaç olarak değil, bir araç olarak algılandığını belirtmiştir. Okulun bu araç olma işlevi, Patrikhane ve arkasındaki güçler için de geçerlidir. Türk hükümetlerinin mevzuat içinde okulun yeniden açılabilmesine ilişkin iyimser yaklaşımlarına rağmen Patrikhanenin buna yaklaşmayıp kendi gelecekleri açısından kendilerinin yönetim ve denetiminde açılacak bir okulun “vazgeçilmezliği” üzerinde vurgu ve ısrarı, konunun sadece basit bir eğitim faaliyeti olmadığının kanıtı olarak değerlendirilmiştir (Kaynar ve Ak, 2017).

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Kuruluşundan günümüze uzanan tarihsel süreç içinde Heybeliada Ruhban Okulu’nun nasıl bir metafora dönüştüğünü betimleyen bu araştırmanın sonuçları, alt problem sorularına uygun ve tematik olarak maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

- Okul, 1844 yılında Patrikhane tarafından Ortodokslar arasında dini konular, kurallar ve ibadet şekli açısından birliği sağlamak için açılmıştır. Osmanlı Devleti’nin İstanbul’un fethiyle birlikte Patrikliğe tanındığı yetki ve sorumluluklar, zamanın ruhuyla bir değişim ve dönüşüm geçirmiş; göreceli olarak “ekümenik” sıfatı altında anlamlandırılmıştır. Osmanlı sınırları içerisinde tüm Ortodoksların ruhani lideri olarak tanınan Fener Rum Patrikhanesi, 1789 Fransız İhtilalinin ortaya çıkardığı ulusçuluk cereyanı sonrası gelişmelerden etkilenmiştir. 1821’de başlayan Yunan isyanı ve ardından 1829’da Yunanistan Devleti’nin kuruluşuna taraf olan Patrikhanenin faaliyetleri ve buna paralel ekümenikliği tartışılmaya başlanmıştır. Yunan ulus devletinin 1837’de Atina’da kurduğu Ortodoks teoloji eğitimi veren fakülteye İstanbul’dan da öğrencilerin gitmeye başlaması; Bulgar, Sırp vb. bazı Ortodoks kiliselerin kendi kiliselerini güçlendirme ve bağımsız olma çabaları Ortodoks dünyası içerisinde de Patrikhane’yi böyle bir okulu açmaya mecbur kılmıştır. Okul, bir yandan Patrikhanenin ekümenikliğini Ortodoks dünyasında güçlendirmeye çalışırken, Patrikhane devlet karşısında izlemiş olduğu dini ve etnik menfi politikalar ile daha önce kendisine hükümet hiyerarşisi içinde verilmiş yetkilerini, ekümenik adı altında karşı bir güce dönüştürerek okulu

araçsallaştırmıştır. Okulun bu araçsal işlevi, özellikle Osmanlı Devletinin son dönemi ve devletin asli unsuru olan Türklerin kurtuluş mücadelesi verdiği yıllarda en üst seviyeye ulaşmıştır. Okul, Türkiye'nin bir kuruluş belgesi olan Lozan Antlaşması'nda "azınlıkların korunması" kapsamındaki 37-44. maddeler kapsamında eğitim öğretimini sürdürmeye devam etmiştir. Uluslararası düzeydeki bu anlaşmanın tanıdığı haklar ve yeniden kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşturduğu yeni iç mevzuat hükümlerine göre okulun araçsal işlevi, 1950'lere kadar minimize düzeyde kalmıştır. II. Dünya Savaşından sonra iki kutuplu bir dünyanın oluşması sonucu, Türkiye'nin Amerikan yanlısı bir politika izlemesi ve Amerikalıların Sovyetlerin başını çektiği Doğu Blokuna karşı Ortodoks dünyası üzerinde Fener Rum Patrikhanesini güçlendirme çabalarına yönelik istekler, okulun araçsal işlevini tekrar öne çekmiştir. Amerika ile iyi ilişkiler kurmak isteyen Türk hükümetleri, Patrikhane ve ona bağlı bu okulla ilgili iç ve dış hukuk normlarını biraz esnetmişlerdir. Örneğin bunlardan birisi, daha Türkiye'ye gelmeden 1948'de Patrik seçilen Athenagoras'a Türk vatandaşlığı belgesinin verilmesidir. Bunun yanında Patrik Athenagoras'ın girişimleri ile okula yabancı öğrenci alınması, okulun yükseköğretim düzeyinde kabulü ve 1951'de okula mahsus yönetmeliğin çıkarılmasıdır. Patrik Athenagoras, bu süreçte ekümeniklik iddiasını güçlendirmiş ve bu çerçevede okulu yeniden yapılandırma çabası içerisine girmiştir. Yükseköğretim düzeyine çıkarılan ve yabancı uyruklu öğrencilerin de alınmasıyla okul, 1950'lerde nicel yönden bir gelişim göstermiştir. Ama bu süreç, 1960'lı yıllardan itibaren Yunanistan'la ve Kıbrıs Meselesi ile olan gerilimden dolayı kesintiye uğramıştır. Türk hükümeti, Lozan Antlaşması'nda yine "azınlıkların korunması" başlığı altındaki "mütekabiliyet" esasını gözetken 45. maddeyi dikkate aldığı anda kendi iç hukukundan tavizler verdiğini fark etmiştir. Ancak bu süreçte yine de "mütekabiliyet" esasına göre okulun faaliyetlerine dokunmamış, yalnız yabancı öğrenci alımında vize kısıtlamasına gitmiştir. Okul, 1971'de kapandığında hem öğrenci sayısı ile küçülmüş hem de verdiği eğitim öğretim kalitesi ile çağdaşlarının düzeyine ulaşamamıştır. Sonuç olarak, Patrikhane okul aracılığıyla ekümen bir güç haline getirilmek istenmiştir. Okulun tarihi, Patrikhanenin ekümenik iddiaları etrafında bir gelişim ve değişim seyri göstermiştir.

- 1971'de okulun kapanması ne doğrudan bu okulla ne de Türk devleti ve hükümetinin eğitim politikalarıyla ilgilidir. Okul, özel yüksekokulların anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'nin verdiği bir karar sonrasında kapanmıştır. Çünkü okul, 1950'lerden sonra hem yükseköğretim düzeyinde hem de "özel okul" statüsündedir. Bu statü, mahkemenin verdiği 1971 tarihli karara kadar hem Patrikhane hem de Türk hükümeti tarafından bir sorun olarak görülmemiştir. Ancak mahkemenin ülke içindeki tüm özel yükseköğretim kurumlarını ilgilendiren bu kararı, HRO için de bağlayıcı olmuştur. Mahkemenin kararı sonrası Türk Millî Eğitim Bakanlığından gelen okulun lise düzeyinde eğitime devam etmesi ya da üniversite düzeyinde yeniden yapılanması önerisi Patrikhane tarafından kabul görmemiş ve okul kapanmıştır. Oysa benzer statüde olan Robert Kolejinin Yönetim Kurulu, kolejin kız ve erkek kampüslerini birleştirerek lise düzeyinde kolej olarak varlığını sürdürme kararı almış, Boğaziçi Üniversitesi adıyla bağımsız bir üniversite kurulması için Türk hükümetinin teşvik ettiği önergeyi kabul etmiştir. O yıllarda YÖK'ün denetiminde kurulan bu üniversite halen eğitim öğretimini sürdürmektedir.

HRO'nun ise, yeni bir statüde devam etmemesi ve kapanması, doğrudan Patrikhanenin ekümenik refleksi ve okulu Türk devleti ve hükümetinin denetiminden uzak tutma çabasının bir sonucudur.

- Okul 1971'de kapandıktan sonra yeniden açılmasıyla ilgili, özellikle kritik anlarda, zaman zaman yoğunlaşan tartışmalar hep sürüp gitmiştir. Bu tartışmalarda öne çıkan okulun yeniden açılmasıyla ilgili temel söylemler, Patrikhanenin ekümenikliği ile ilintili olup hangi statüde açılabilceğine ilişkindir. Lozan Antlaşması öncesi veya sonrasındaki okulun statüsü ile eğitim öğretimini sürdürmesi rasyonel değildir. Bunu Patrikhanenin de bildiği düşünülmektedir. Çünkü zaman ve buna paralel koşullar, ihtiyaç, demografik vb. durumlar değişmiştir. Okul eski haliyle açılabilir ne öğrenci bulabilecek ne de Ortodoks ulus devletlerdeki çağdaşları ile yarışabilecektir. Bunun farkında olan Patrikhanenin, ekümenik sıfatını öne çıkararak ABD, Avrupa Birliği gibi bazı uluslararası güçleri de arkasına alıp okul üzerinden yeni bir imtiyaz koparma peşinde olduğu iddiası söz konusudur. Bu tartışmalarda okulun yeniden açılması ile Patrikhanenin ekümenikliğinin yan yana olması tesadüfi değildir. Bu, bir problem olarak görüldüğü için bilimsel araştırmalarda her iki konu (okul ve Patrikhane) genelde birlikte araştırma konusu olmuştur. Bu da göstermektedir ki, Heybeliada Ruhban Okulu, bir azınlık ya da bir azınlığın din adamını yetiştiren bir okul olmanın ötesinde Patrikhanenin ekümenikliğinin anahtarı olarak görülen bir metafordur.

Okulun bir metafor olarak değerlendirilmesi bu araştırmanın özgün yanıdır. Belki okul, açıldığının ilk yıllarında Patrikhanenin yönetim ve denetiminde kendi din adamını yetiştirmek amacıyla Ortodoksluğun dini kuralları ve ritüelleri konusunda bir birlik ve ahenk oluşturmak istemiş olabilir. Ancak tarihi gelişim sürecinde okul, bu amacın ötesinde Patrikhanenin ekümenikliği ile özdeşleşmiş ve eşleşmiştir. Söz konusu demeç, görüşme, yazı, haber ve ilgili araştırmalarda Patrikhanenin ya da Patriğin ekümenik sıfatından hemen sonra gelen HRO'dur. Okulun yeniden açılması, azınlık veya dini eğitim konularıyla ilişkilendirilse de daha çok ekümenik Patrikhanenin varoluş kaderi olarak görülmüştür. Günümüzde patriklik makamında bulunan Bartholomeos için Ersöz (2006) "yetiştiriliş biçimi ile bir papazdan çok, tam anlamıyla bir 'diplomat' gibi" tanımlamasını yaptıktan sonra "çevre toplantılarını" bile bu amaçla yaptığını dikkat çekmiştir. Buradaki "diplomat" ifadesi, patrikliğin "ekümenik" iddiasına ilişkin bir söylemi işaret etmektedir.

Okulun yeniden açılabilmesi Patrikhanenin ekümenik iddialarıyla örtüşen bir istektir (Yalçın, 2008). Türk hükümetlerinin okulun açılışına yönelik alternatif tekliflerinin Patrikhane tarafından kabul görmemesinin temel sebebi de budur. Bu bağlamda okulun yeniden açılıp açılmaması, Kaynar ve Ak'ın (2017) belirttiği gibi "Patrikhanenin idare ve iradesine bağlıdır" denilebilir. Özyılmaz'a (2000) göre Türkiye'deki nüfusu azalan Rum asıllı Türk vatandaşlarının gerçek ihtiyaçlarını karşılamaktan çok, bu okula yabancı uyruklu öğrenci almak suretiyle Patrikhanenin ekümenikliğini ve Patriğin de "Ekümenik Patrik" olduğunu bütün Ortodoks dünyasına kabul ettirmektir. Burada şöyle bir soru da sorulabilir: "Ekümeniklik", gerçekten tüm Ortodoks dünyasına mı ya da yalnız Türkiye'ye mi kabul ettirilmek istenmektedir? Bu isteğin elbette Türkiye'ye yönelik olduğu söylenebilir.

Türkiye’de iç hukuk sistemi içinde Patrikhanenin ekümenikliği ile ilgili bazı dava konusu olaylar da yaşanmıştır. Örneğin Türkiye’de bir Bulgar Ortodoks kilisesi papazı, Patrikhane tarafından azledilmiş ve konu papaz tarafından Türk mahkemesine intikal ettirilmiştir. Bunun üzerine mahkeme, “Patrikhanenin sadece belli bir azınlığa mensup kişiler üzerinde dini yetkilere haiz olan ve tüzel kişiliği bulunmayan bir kurum” olduğu saptamasında bulunmuştur. Yani mahkeme bu kararı ile Patrikhanenin ekümenik yetkisi olmadığına hükmetmiştir. Bu problem, ne mahkeme ne de Patrikhane tarafından çözüme kavuşturulmuştur. Daha sonra Bulgar Kilisesi Vakfı Yönetim Kurulu, şikâyet edilen papazın iş akdini feshetmesiyle sorunu kendi çözmüştür (Özel, 2008). Patrikhanenin ekümenik statüsünü boşa çıkaran uluslararası başka olaylar da yaşanmıştır. Bunlardan biri 2005 yılında Kudüs Patriği I. İrineos’un, İstanbul’da Patrikhane öncülüğünde yapılan Ortodoks Kilise liderleri toplantısında azledilmesi olayıdır. İrineos, kilisenin bazı mülklerini sattığı veya kiraya verdiği için İstanbul Patrikhanesinin öncülüğünde yapılan Ortodoks kilise liderlerince azledilmiştir. (Ersöz, 2006). Bu olay da mahkeme konusu olmuş ve yine Türk mahkemesi konunun dini ve Türk yasaları için bağlayıcı olmadığı gerekçesi ile takipsizlik kararı vermiştir. İsrail Yüksek Mahkemesi de, malların Yahudi yerleşimciler tarafından satın alınmasına karşı yapılan temyiz başvurusunu reddederek Patrikhane öncülüğünde alınan kararı bir nevi tanımamıştır (Haberler.Com, 2019). Yani İsrail mahkemesi de Patrikhanenin ekümenik liderliğinde alınan karara bakmadan kendi iç hukukuna göre bir karar vermiştir.

Patrikhanenin Ortodoks kiliseleri arasında dini yetkilere haiz olan ve bu yönde birlikteliğe yönelik çabaları Türk hükümetleri tarafından hoşgörü ile karşılanmıştır. Ancak idari yönden tüzel kişiliği tanınmayan bir kurumdur. Tanınması istenen veya dayatılan ise, Patrikhanenin tüzel kişiliğidir. Yani Patrikhanenin özerkliğe veya bağımsızlığa sahip, ekümenik statüye kavuşmasıdır. Patrikhanenin böyle olası bir statüsü ise, doğrudan Türkiye’nin egemenliğini ilgilendiren durumdur. Bu yüzden okulun taraflarca “ekümenik” statüsü ile eşdeğer anlamlandırılması yeniden açılabilirliğinin önündeki en önemli engeldir. Bu engelin giderilebilmesi için de yapılması gereken en rasyonel çözüm, “ekümenik” kavramı ile “okul” kavramının bir metafor olarak bilişsel anlam ve politik söylemden ayrıştırılmasıdır. Bu mümkün müdür? Zor, ama olabilir. Türk eğitim sistemi içinde veya dışında yeniden açılabilir bu metafor algısı kırılmadıkça okulun sürdürülebilirliği olmayacaktır.

ORCID ve iletişim

Selçuk Uygun <https://orcid.org/0000-0002-6808-2829>, E-posta: selcukuygun17@gmail.com

Etik beyan

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirisi gerçekleştirilmemiştir.

Kaynaklar

- AB İlerleme Raporu, (2004). Türkiye'nin katılım yönünde ilerlemesi hakkında 2004 yılı düzenli raporu. https://www.ab.gov.tr/files/ab_iliskileri/adayliksureci/ilerlemeraporlari/turkiye_ilerleme_rap_2004.pdf (24.02.2026).
- AGİT (2009). Freedom of religion or belief: The ecumenical patriarchate in İstanbul (29 September 2009). <https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/a/2/38832.pdf> (15.09.2025).
- Akgönül, S. (2007). *Türkiye Rumları*. İletişim Yayınları.
- Akyüz, Y. (2007). *Türk eğitim tarihi*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Arsava, A. F. (1993). *Azınlık kavramı ve azınlık haklarının uluslararası belgeler ve özellikle medeni ve siyasi haklar sözleşmesinin 27. maddesi ışığında incelenmesi*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Atalay, T. (2005). Günümüz Süryani kilise ve manastırlarında din eğitimi. *Dinî Araştırmalar Dergisi*, 8 (23), 39-68.
- BBC (2025). <https://www.bbc.com/turkce/articles/c2033297y03o> (25.01.2026).
- Büyükkarcı, S. (2003). *Türkiye'de Rum okulları*. Yelken Yayınları.
- Cihan, S. S. (2018). *Türkiye ve fener Rum patrikhanesi ekümeniklik iddiası, ruhban okulu ve patrikhane sorunu*. Batı Trakya Dergisi Yayınları.
- Demir, C. ve Karakaş Yıldırım Ö. (2019). Türkçede metaforlar ve metaforik anlatım. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (4), 1085-1096. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.599335>
- Deri, M. (2009). *Türkiye'de azınlıklar ve azınlık okulları*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Doudoumis, I. & Doudoumis, N. & Ignatakis, C. (2018, 18-21 June). *The theological school of Halki - seismic performance of the historical building*. 16th European Conference on Earthquake Thessaloniki Engineering, Thessaloniki-Yunanistan https://www.researchgate.net/publication/325976260_The_Theological_School_of_Halki_-_Seismic_Performance_of_the_Historical_Building (16.08.2025).
- Erdal, C. (2021). *Re-opening of Halki theological school: Between politics, religion and international relations* (Tez No. 698772) [Unpublished master's thesis, Boğaziçi University-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Erden, N. (2023). Megali idea. *Atatürk Ansiklopedisi*. Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Ergin, O. (1977) *Türk maarif tarihi*. Eser Matbaası.
- Erkan, Ş. (2009). *Lozan Antlaşması'nda yer alan düzenlemeler kapsamında Heybeliada ruhban okulu ve günümüze yansımalar* (Tez No. 257747) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Ersöz, İ. Ç. (2006). *Küresel siyasetin odağında Fener Rum Patrikhanesi*. Berikan Yayınevi.
- Güllü, R.E. (2024, 25-27 Eylül). *Bir dini eğitim kurumu olarak Heybeliada ruhban okulunun Ortodoks dünyasındaki önemi ve okulun kapatılmasının kamuoyuna yansımaları*. İstanbul Adaları Sempozyumu (Edit. E. Malkoç ve A. Neftçi), Adalar Kültür Derneği İktisadi İşletmesi, 497-506, İstanbul.
- Güngör, E. (2013). *Cumhuriyet döneminde Heybeliada (1923'ten günümüze)* (Tez No. 354136)[Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Haberler.Com (2019). <https://www.haberler.com/guncel/israil-den-kudus-rum-ortodoks-patrikhanesinin-12134360-haberi/> (09.03.2026).
- İnci, S. (2013). Heybeliada ruhban okulunda yapılan tezler. *History Studies International Journal of History*, 5 (6), 183-206.
- İstanbul Barosu (2009). *Mübadele ve ruhban okulu*. İstanbul Barosu Yayınları.

- Kaptan, E. (2002). *Lozan Konferansı'nda azınlıklar sorunu*. Harp Akademileri Basımevi.
- Kaptan, S. (1989). *Bilimsel araştırma ve gözlem teknikleri*. Tekışık A. Ş. Veb Ofset Tesisleri.
- Karahasanoğlu, C. O. (2019). Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Fener Rum-Ortodoks patriğinin sahip olması gereken nitelikler ve seçilme koşulları. *Adalet Dergisi*, 62-63, 313-332.
- Karasar, N. (1991). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (4. Baskı). Özel Baskı.
- Kaya, N. ve Somel, S. A. (2013). *Geçmişten günümüze azınlık okulları: Sorunlar ve çözüm önerileri*. Tarih Vakfı Yayınları.
- Kaynar, K. ve Ak, G. (2017). Heybeliada ruhban okulu (HRO) meselesi: Siyasa, menfaat, paranoya ve etkiler. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 2 (1), 34-47.
- Macar, E. (2012). *Cumhuriyet döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*. İletişim Yayınları.
- Macar, E. (2019). *The question of training clerics in secular Turkey: The theological school of Halki, Laïcité en Débat* (edit. S. Akgönül). Open Edition Books, 243-251.
- Macar, E. ve Gökaçtı, M. A. (2009). *Discussions and recommendations on the future of the Halki seminary*. TESEV Publications.
- MEB İstatistikleri (2025). <https://sgb.meb.gov.tr/istatistik> (23.01.2026).
- Oktay, S. (2020). Türk basınında azınlıkların temsili kapsamında Heybeliada ruhban okulu örneği. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 75 (4), 1595-1620. <https://doi.org/10.33630/ausbf.486595>
- Okutan, H. (2019). *Cumhuriyetten günümüze Heybeliada ruhban okulu* (Tez No. 575601) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi-Malatya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- ÖÖKK (2007). Millî Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5580&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (26.03.2026).
- Özbek, N. (2000). *Türkiye'deki yabancıların öğrenim ve öğretim özgürlüğü*. Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Özel, S. (2008). *Fener Rum patrikhanesi ve ruhban okulu*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Özyılmaz, E. (2000). *Heybeliada ruhban okulu*. Tamga Yayıncılık Matbaacılık.
- Peçenek, D. (2015). Dil ve dilbilgisi eğretilmelerine ilişkin gözlemler ve düşünce örüntüleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 55(2), 1-26.
- Resmi Yazı (1999). *Dünya dinleri kültürü bölümü hakkında bilgilendirme*. İstanbul Üniversitesi Yazısı.
- Sofuoğlu, A. (1996). *Fener Rum patrikhanesi ve siyasi faaliyetleri*. Turan Yayıncılık.
- T24 (2025, Eylül 26). *Dış haberler 5 soruda Heybeliada ruhban okulu: Erdoğan ile Trump görüşmesinde gündeme gelen okul neden önemli?* <https://t24.com.tr/haber/abd-ve-trump-icin-heybeliada-ruhban-okulu-neden-onemli-5-soruda-ruhban-okulu,1263729> (17.10.2025).
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1993). *Osmanlı İmparatorluğunda eğitim ve bilgi üretim sisteminin oluşumu ve dönüşümü*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uygun, S. (2011). Çanakkale'de azınlık okullarının tarihsel gelişimi. *Prof. Dr. Yahya Akyüz'e Armağan Türk Eğitim Tarihi Araştırmaları Eğitim ve Kültür Yazıları* (edit. C. Öztürk ve İ. Fındıkcı). Pegem Akademi Yayınları, 1305-1330.
- Uygun, S. (2018). *Türkiye'de eğitimde millîlik yönelim ve yaklaşımları*. Maya Akademi Yayınları.
- Uygun, S. (2025). *Heybeliada ruhban okulu*. TÜRKAY Dergisi, 9 (100), 97-99.
- Vahapoğlu, H. (1990). *Osmanlı'dan günümüze azınlık ve yabancı okulları*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Yalçın, E. (2008). Heybeliada ruhban okulunun yeniden açılması. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 41, 125-158. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000256

- Yellice, G. (2024). The Halki theological school issue: The closure of the school amidst the Cyprus crisis and its repercussions in Greece 1955-1971. *VAKANÜVİS-International Journal of Historical Researches*, Yıl 9 (Özel Sayı), 2437-2480.
- Yıldırım, M. (2006). Düünden bugüne Heybeli Ada ruhban okulu sorunu ve etrafındaki tartışmalar. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2), 383-400.